

Driemaandelijks tijdschrift
zeventiende jaargang nummer 3
september 1994

Orgelkunst

ORGELKUNST

XVIIde jaargang, nummer 3 — september 1994

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de
v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de orgelkunst.
ISSN 0776-9350

Hoofdredakteur

Kamiel D'Hooghe

Redaktieraad

Luk Bastiaens, Antoon Fauconnier, Dr. Bernard Huys, Prof. Dr. Ewald Kooiman (NI), Ghislain Potvlieghe, Patrick Roose, Dr. Harald Vogel (D.).

Medewerkers

J. Boyer (F), J. Braekmans, J. Brock (U.S.A.), W. Callaert, P. Cré, H. De Backer, Dr. J. De Bie, B. de Leersnyder (F), G. De Swerts, J. D'Hont, J. Eeckeloo, F. Geysen, E. Goedleven, E. Hallein, K. Hoek (NI), G. Hoornaert, F. Jaspers (NI), Y. Knockaert, A. Kurris (NI), M. Lemmens, D. Liévois, J. Meersmans, Dr. G. Moens-Haenen, J. Moors, Dr. G. Peeters, R. Plovie, A. Rössler (D), E. Saveniers, R. Schroyens, Y. Senden, Dr. G. Spiessens, K. Stout (U.S.A.), F. Van Bree, J. Van Landeghem, M. Verstegen, G. Willems, T. Waegeman.

Secretariaat

Agnès Dumon, Beiaardlaan 1, B-1850 Grimbergen.

Abonnement

België : 400 BF.

Nederland : 28,— FL.

Andere landen : 500 BF.

Steunabonnement : 1.000 BF.

— postrekeningnummer : 000-1587551-49
van V.V.B.O., v.z.w., 1850 Grimbergen (met vermelding : abonnement Orgelkunst).

— In Nederland : Rekeningnummer 85.80.98.474 van Kamiel D'Hooghe met vermelding ; «Abonnement Orgelkunst».

Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk.

Overname van artikelen is slechts toegestaan na schriftelijk verkregen toestemming van de redaktieraad.

Inhoud

	blz.
Ingebruikneming van het gerestaureerde Van Peteghem-orgel te Haringe	<i>A. Fauconnier</i> & <i>P. Roose</i> 99
Een nieuw orgel voor de St.-Niklaaskerk te Wimmertingen	<i>L. Bastiaens</i> 127
Festival van Vlaanderen te Brugge	133
In Memoriam Godelieve Suis	134
Ter Bespreking	135
Mededelingen	137
Agenda	139
Orgeltijdschriften	141
Prullarissima	142

5 juni 1994 Ingebruikneming van het gerestaureerde Van Peteghem-orgel te Haringe

*A. Fauconnier &
P. Roose*

Ter inleiding

Het uitzonderlijke orgel dat hier ter bespreking wordt gebracht, werd een goede 200 jaar geleden gebouwd, en door de ironie van het lot (- de Franse Revolutie speelde hierin mede een rol -) meteen voor de daaropvolgende 150 jaar in de vergetelheid gedompeld. Maar dan, in 1937, geschiedde iets merkwaardigs : Antoon Deschrevel, een seminarist van het bisdom Brugge, en nota bene in Haringe geboren, mocht in het aloude tijdschrift *Musica Sacra* een artikel publiceren over het orgel van zijn geboortedorp. En dat werd de eerste stap, enerzijds tot de bekendheid van dit instrument, en anderzijds in de vruchtbare carrière van E. H. Deschrevel († 1978) als orgelhistoricus.

De titel van Deschrevels artikel luidde «*Een eigenaardig oud orgel te Haringe*». Een «*eigenaardig*» orgel, een curiosum, was het alleszins wanneer we ons even verplaatsen naar de jaren '30 : — Vooreerst was zuidelijk West-Vlaanderen, - mét zijn kerken en meerdere historische orgels -, verschrikkelijk getroffen door de eerste wereldoorlog; door het feit dat het kleine stukje België daar achter de IJzer min of meer gespaard bleef kreeg het Haringse orgel een hoge exclusiviteitswaarde.

— Daarbij komt nog dat het orgel gevrijwaard bleef van verbouwingen, vernieuwingen, en allerhande «aanpassingen aan de smaak van de tijd». Zowat overal elders hadden de heldere mixtuur-registers, de felle Terts- of Cornet-registers, de handklavieren en zeker de archaische Franse voetklavieren, plaats moeten ruimen voor zagezegd comfort en romantisch-sentimentele klankidealen.

— En een laatste «*eigenaardig*» aspect is wel het feit dat men hier aandacht vroeg voor een instrument dat in 1937 als volstrekt anachronistisch kon beschouwd worden, en dat bij de

doorsneeorganist alleen gevoelens van onbegrip en weerzin kon opwekken; zulke orgels werden in die tijd gewoonlijk opge-ruimd en vervangen door een «modern» orgel.

Na een onderbreking - door opnieuw een wereldoorlog die roet in het eten kwam strooien -, groeide de belangstelling voor het Haringse orgel. Door orgeltijdschriften wordt in die tijd ook de naam en faam van de bouwers van dit orgel, de beroemde Gentse familie Van Peteghem, bekend gemaakt en verspreid. Organisten met klinkende namen meldden zich aan, aanvankelijk weliswaar meer nieuwsgierig naar een museumstuk dan om een volwaardig instrument aan te treffen. Maar - gestuwd door de barok-revival in de muziek - groeit geleidelijk aan de appreciatie voor de intrinsieke kwaliteiten van het instrument.

Gestimuleerd door zoveel aandacht liet de pastoor in 1955 een opknapbeurt plaatsvinden. De term «restauratie» kunnen we - in acht genomen in welke kinderschoenen de monumentenrestauratie en zeker de orgelrestauratie toen nog stond - hier niet gebruiken. Want zo zijn er in 1955 bepaalde ingrepen aan het instrument geschied die volgens de huidige filosofie van monumentenzorg zeker niet meer zouden kunnen, en zijn bijvoorbeeld ook de windladen niet ten gronde aangepakt.

Dat belette niet dat het orgel nog heel veel van zijn schoonheid kon prijsgeven aan de talrijke melomanen die hun oor te luisteren legden aan «Oude orgels in Vlaanderen», het pioniersradio-werk in de vroege jaren '60 door Gaby Moortgat, of aan de ruisende grammofoonplaat door wijlen Gabriël Verschraegen uit 1965.

Ondertussen zijn we weer zovele jaren verder en heeft ook het totale kerkgebouw een grondige restauratie genoten (waarvan wij, mede door de huidige revisie van het orgel, nu weten dat men bij de interieurrestauratie wel te ver is gegaan in het decapen van muren en zuilen, met een wat te droge akoestiek voor gevolg). Werken aan gebouwen hebben niet altijd een zo gunstige invloed op het interieur, en zo bleek dat het hoog tijd geworden was om - als bekroning van de algehele restauratie - het orgel terug te brengen in zijn volle luister van 200 jaar geleden.

Is dit orgel niet het oudste historisch orgel van Vlaanderen, dan is het niettemin één van de pakweg 10 belangrijkste orgels van ons Vlaamse land. Dat hadden ook de diverse initiatiefnemers begrepen die de laatste jaren extra inspanningen leverden voor

ons patrimonium, op plaatsen waar niet onmiddellijk op staats- of provinciale subsidie kon gerekend worden, maar ook op andere plaatsen zoals in Haringe.

Het is in eerste instantie de Koning Boudewijnstichting geweest die door een uitzonderlijke financiële inbreng van 2 miljoen Bfr het opstarten van de werken mogelijk heeft gemaakt, op vraag en in samenspraak met de kerkfabriek die na grondig beraad het licht op groen heeft gezet voor werken aan het meest delicate onderdeel van haar patrimonium.

Vervolgens is het de stad Poperinge die bereid was om haar aandeel in de kosten op tafel te leggen, en bovendien haar Technische Diensten ter beschikking stelde voor het begeleiden van de hele administratieve gang van zaken.

En tenslotte is er het Bestuur Monumenten en Landschappen, dat het wettelijk toezicht heeft over alle monumenten in Vlaanderen. Dit Bestuur is actief zowel met inventarisatie en bescherming als met conservatie en restauratie van het patrimonium en heeft - zoals in het verleden reeds in de Tiense St.-Germanuskerk - ook hier niet gearzeld om als overheidsdienst zelf de handen uit de mouwen te steken.

Vooreerst is door de beide orgelspecialisten die bij het Bestuur in dienst zijn een volledige inventarisatie gemaakt van het instrument : daarbij zijn o.m. alle pijpen, van de kleinste tot de grootste, in detail opgemeten en beschreven. (Het is de bedoeling dat over afzienbare tijd al deze gegevens in een apart boek gepubliceerd worden).

Op basis daarvan is de beschrijving kunnen geschieden van de werken die aan het orgel dienden te gebeuren.

De orgelspecialisten hebben ook van het begin tot het einde de werken, die met grote zorg en ervaring uitgevoerd zijn door orgelmaker J.-P. Draps uit Kortenberg, opgevolgd en de nodige aanwijzingen gegeven. Voor de specifieke werken aan het pijpwerk heeft orgelmaker Draps in onderaanneming beroep gedaan op het atelier van Gh. Potvlieghe uit Ninove-Denderwindeke : op de houten pijpen na, is geen enkele historische pijp de kerk uit geweest, en de pijpenmakers hebben de niet geringe inspanning geleverd alle retouche- en soldeerwerk ter plaatse te verrichten.

En tenslotte werd door het Bestuur Monumenten en Landschappen de intonatie volledig hersteld, en werd het instrument ge-

stemd op de originele toonhoogte en in de oude stemming. Deze vele dagen en uren werk betekenen een bijzondere inspanning die echter volgaarne aangeboden werd ten bate van de goede bewaring en instandhouding van één der belangrijkste historische orgels in Vlaanderen.

Samenvattend mogen we stellen dat deze hele operatie er een geworden is waar uiteindelijk alle betrokkenen baat bij zullen hebben :

— de eredienst (waarvoor het orgel allereerst toch gebouwd werd),

— het lokale cultuurleven, dat door dit kostbaar instrument uit een zeker streekisolement verheven wordt, - een aspect waarmee meteen tegemoet gekomen wordt aan één van de doelstellingen van de Koning Boudewijnstichting,

— het concertleven, vermits organisten met internationale allure hier met graagte optreden, en waarvan enkele zich nu reeds lovend hebben uitgelaten over de hergeboorte van dit orgel,

— de vereniging «Vrienden van het Historisch Van Peteghem-orgel van Haringe», die een serieuze aanmoediging krijgt om haar initiatieven, zoals de zomerse orgelconcerten en een reeks CD-opnamen, verder te zetten en nog te intensifiëren,

— en het Bestuur Monumenten en Landschappen, dat met genoeg de naam Haringe kan toevoegen aan de (nog steeds te korte) lijst van orgelrestauraties die als voorbeeld van een voorzichtige aanpak voor de toekomst kunnen gesteld worden.

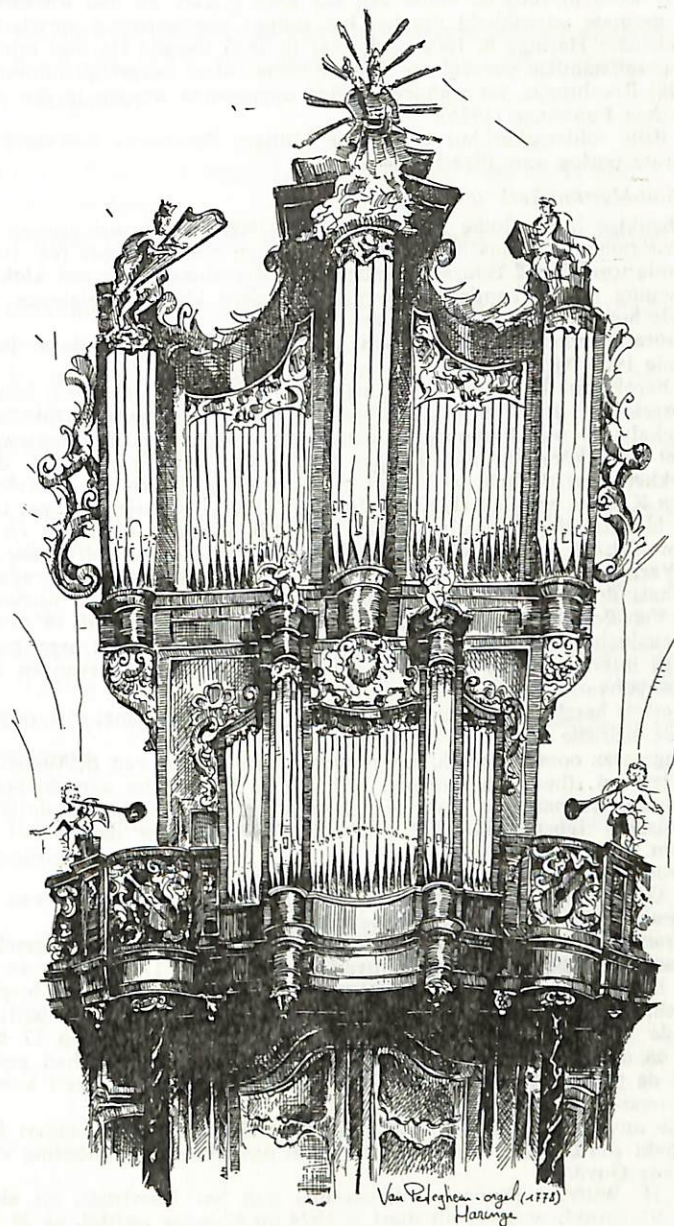
HARINGE EN ZIJN ORGEL

Deel I : Historische en Technische nota

Het grensdorp Haringe

Het netwerk van parochies, in de dicht bevolkte gebieden van het huidige Franse Département du Nord en de Belgische arrondissementen Ieper en Veurne, gaat terug op de middeleeuwen. Tot de 13e-14e e. zijn er kruiskerken uit ijzerzandsteen van het heuvelland ten Z van de IJzer. Na de godsdienststroeibelen worden ze herbouwd met integratie van oude romaanse elementen. De 17e en 18^e e. zijn een periode van relatieve welvaart en vrede; het laat-gotische hallenkerk-type wordt veralgemeend en alle aandacht gaat naar de herinrichting en stoffering van de vaak bepleisterde interieurs : hier wordt de stijlevolutie gevolgd van barok naar classicisme en neogotiek, zodat vaak een schril contrast ontstaat tussen de sobere architecturale vormgeving en de rijkelijke versierde binnenruimten. Het nieuwe mobilair draagt de stempel van de triomfantelijke Contrareformatie; de monumentale preekstoelen, de vaak in de lambrizing opgenomen biechtstoelen, de orgelkasten en doksalen worden opgenomen in een historisch gegroeid ensemble, verrijkt met beelden en schilderijen.

Haringe is een landbouw- en woondorp nabij de IJzer, in de Westhoek, en palend aan de Franse grens.

De naburige dorpskern Roesbrugge was ontstaan rond een klein Karmelietenklooster (waarvan de paters ook dienst deden in het huidige N-Frankrijk, o.m. Oostcappel); na vernieling tijdens de Franse Revolutie (1793) werd in 1805 de bouw van een kerk gestart, en had Roesbrugge zich dermate ontwikkeld dat het het statuut van parochie verwierf en het kleinere Haringe in 1808 opsloopte; in 1835 slaagde Haringe erin opnieuw zelfstandige parochie te worden, maar bleef burgerlijk-administratief bij Roesbrugge, tot wanneer beiden opgenomen werden in één grote fusie met Poperinge (1975).

Een Brits soldatenkerkhof «Haringhe Military Cemetery» herinnert aan de grote oorlog van 1914-18.

De Sint-Martinuskerk te Haringe

Driebeukige laat-gotische hallenkerk (1591-1600) met kruisingstoren van een voormalig romaans bedehuis (ca. 1100) en oudere crypte (ca. 1000); de oude toren werd centraal geïntegreerd en verhoogd met een klokkenverdieping en achtkantige torenspits. Meerdere kleine wijzigingen hebben de harmonie enigszins aangetast.

Restauratiewerken, doch ook o.m. ontleistering, vonden plaats in de periode 1968-1981.

Rijk barokmeubilair, o.m. door kunstenaars uit Frans-Vlaanderen; behalve de preekstoel, 1628/1850, is de stoffering vnl. 18de-eeuws. Opvallende portiekaltaren met bestudeerde iconografie omgezet in beeldhouwwerk; in het hoofdkoor St-Martinusaltaar (1758) met ruime compositie, doorgetrokken over de hele absis; ten N altaar O. L. V. van de Rozenkrans en ten Z altaar van het H. Kruis, beide ca. 1700. Lambrisering met toonkast, biechtstoelen, gestoelte (1782), door J.B. Jonckers uit Ieper, en een communiebank in smeedijzer en mahonie (1775), Veurns werk door P.J. de Wachter en J.B. Avo. Tochtportaal en doksaal met balustrade en orgelkast door J. Elshoecht uit St-Winoksbergen (1778) met instrument door Van Peteghem uit Gent. Belangrijke beeldencollectie, vnl. 18^e eeuw. De hete-lucht-verwarming, die een gevaar betekende voor het orgel en het overige interieur, werd tijdens de laatste kerkrestauratie vervangen door zitbankverwarming.

De kerk is beschermd als monument, K.B. 13 VIII 1953, met uitzondering van de sacristie (1853) en de traptoren.

Haringe was oorspronkelijk een prebende van de abt van St-Augustinus bij Terwaan (thans Théroutan, Fr.), die ze behield tot aan de Franse Revolutie. De parochie Haringe behoorde tot aan de Fr. Revolutie tot het bisdom Ieper (1561-1797), dekenij Poperinge, en daarna tot het bisdom Brugge.

Als voormalige pastoors zijn vermeldenswaard :

— J. Godschalck (pastoor ts. 1647-1665) liet in de laatste jaren van zijn pastoraat het eerste orgel in de kerk bouwen.

— Franciscus Alexander Voormezele, vanuit de Leuvense hogeschool tot pastoor benoemd in 1768; hij overleed op 19 april 1779, amper 44 jaar oud; hij maakte de overeenkomst met Van Peteghem voor het bouwen van een nieuw orgel (dit contract is helaas niet meer te vinden); de legende vertelt dat het orgel voor het eerst bespeeld werd op 17 april 1779 en dat men de deuren van kerk en pastorie wijdopen had gesteld zodat de pastoor vanop zijn sterfbed het meesterwerk nog heeft kunnen beluisteren;

— zijn opvolger op 21 juni 1779 werd P.J. Asaert, die op 11 maart 1798 opgepakt werd door de Sansculotten en in november van ontbering stierf in Frans Guyana.

— E.H. Wilfried Bruneel, aalmoezenier aan het IJzerfront, en actief in de Vlaamse beweging; hij stierf in 1974 op 87-jarige leeftijd, na 28 jaar pastoraat in Haringe; hij publiceerde in 1961 een monografie over zijn parochie;

— pater Joris Declercq, kunstenaar en volkskundige (bekend als 'Djoos Utendaole'), van 1975 tot 1981.

HET ORGEL

Identificatie

Meubel

— schrijnwerk : Pieter Kockenpo (woonplaats onbekend)

— houtsnijwerk : Jan Elshoecht / Sint-Winoksbergen (Fr. «Bergues»).

Instrument

Auteur : Pieter en zoon Lambert-Benoît van Peteghem / Gent
Verdere evolutie :

— Tijdens de troebelen op het einde vande 18de e. bleven kerk en interieur gespaard van plundering. (Dat dit geschiedde omdat de toenmalige pastoor de door het Franse bewind gevraagde eed aflegde, is wellicht een fabeltje).

— Vanaf 1853 (en eventueel reeds vroeger) zou er aan het orgel gewerkt zijn door Pieter en François Loncke, uit Hoogstade; omtrent een kuisbeurt door deze gebroeders in 1869 is er zekerheid (cfr. de inscriptie op een Bourdon-pijp); op dezelfde pijp de vermelding van een kuisbeurt door H. Waeles en J. Desmyt-ter, in 1897.

— J. Anneessens (Menen) vermeldt Haringe in zijn lijst «Vernieuwde en Herstelde Orgels»; dit werk is in 1921 uitgevoerd.

— In 1955 voert Jos Loncke (Esen) een gehele herstelbeurt uit.

— Nadien werd nog stemwerk verricht door P. Anneessens (Menen), en in de laatste decennia door firma Loncke (Zarren).

Instrument

Dispositie

— registerschema volgens schikking der trekkers weerszijden de klavieren.

	1		2
	3		4
	5		6
	7		8
	9		10
2	11	Echo	12
	13	Groot Orgel	14
	15	Positief	16
	18		17
	P		T
v			
	2		1
	4		3
	6		5
	8		7
	10		9
	12		11
	R		t

— de (door ons gegeven) nummering verwijst naar de volgorde op de windladen.

— tessenuren :

Groot Orgel : 54 toetsen, C-f^{'''}

Positief : id.

Echo : 54 toetsen, maar sprekende c³-f^{'''}

Pedaal : 15 toetsen, C-d^o, aangehangen aan Gr. Org.

Tambours : 2 toetsen, A en d^o

— schuifkoppel Gr. Org. op Pos.

— deling bas/discant : c³/c[#]

— in 1955 waren gedrukte etiketten met gemoderniseerde benamingen aangebracht (zie eerste kolom); tussen ( ) de namen zoals ze vóór 1955 aangetroffen werden (cfr. Bibliogr., art. A. Deschrevel); daarnaast de vermoedelijke originele benamingen.

Groot Orgel

1. Kornet 5 k	(Cornet 5 r dessus)	Cornet
2. Prestant 8 v	(Montre 8)	Montre
3. Gedekt 16 v	(Bourdon 16)	Bourdon
4. Octaaf-Prestant 4 v	(Prestant 4)	Prestant
5. Holpijp 8 v	(Bourdon 8)	Holpyp
6. Octaaf 2 v	(Doublette 2)	Doublette
7. Roerfluit 4 v	(Flûte 4)	Flute
8. Nazaard 22/3 v	(Nazard 3)	Nazard
9. Kwart-Nazaard 2 v	(Flageolet 2)	Quarte de Nazard
10. Vulwerk 3 k	(Fourniture 3r)	Fourniture
11. Klein Vulwerk 2 k 3	(Cymbale 2 r)	Cymbale
12. Terts 1 3/5 v	(Tierce)	Tierce
13. Seskwiaalter 2 k (disk.)	(Cornetture 2 r dessus)	Sexquialter
14. Dulciaan-Regaal 16 v	(buiten gebruik-Bombarde?)	Bombarde
15. Trompet 8 v (bas)	(Trompette 8 basse)	Trompette bas
16. Trompet 8 v (disk.)	(Trompette 8 dessus)	Trompette sup
17. Schalmei 4 v (bas)	(Clairon 4 basse)	Clairon
18. Regaal 8 v	(Voix Humaine 8)	Voix Humaine

Positief

1. Prestant 4 v	(Prestant 4)	Prestant
2. Gedekt 8 v	(Bourdon 8)	Bourdon
3. Octaaf 2 v	(Doublette 2)	Doublette
4. Fluit 4 v	(Flûte 4)	Flute
5. Klein-Kornet 3k	(Cymbale 3 r dessus)	Cornet
6. Nazaard 2 2/3 v	(Nazard 3)	Nazard
7. Terts 1 3/5 v	(Tierce)	Tierce
8. Klein-Vulwerk 2 k	(Fourniture 2r)	Fourniture
9. Trompet 8 v (bas)	(Trompette 8 basse)	Trompette bas
10. Trompet 8 v (disk.)	(Trompette 8 dessus)	Trompette sup
11. Kromhoorn 8 v (bas)	(Cromhorne 8 basse)	Cromhoren bas
12. Kromhoorn 8 v (disk.)	(Cromhorne 8 dessus)	Cromhoren sup

Echo

1. Octaaf-Kornet 2 k	(Double (?) Flute 2 r)	Bourdon et Flute
2. Octaaf-Kornet 3 k	(Echo de Cornet 3 r)	Echo de Cornet (?)

Bijspelen

F Trommelen	(Tambours)	Timbal
T (dichtgestopt)	(Evacuant)	Tremblant (royal)
V Vogelen	(buiten gebruik)	Ventil
R Nachtegaal	(Rossignol)	Rossignol
t Tremulant	(Tremblant)	Tremblant (doux)

Pijpwerk

Toonhoogte :

(meting 21.09.1992, 11 u, temp. 18/20° C; toestel KORG)

— de a' van Montre 8 kwam overeen met g' van het toestel aan 44,5/447,8 Hz.

Stemming :

(meting id.)

— de partitie was niet meer gaaf

— de temperatuur was als gelijkzwevend te beschouwen

— een ongelijkzwevendet emperatuur is gereconstrueerd, met 3 reine tertsen (c-e, f-a, g-b), in de geest van een Rameau-stemming (met een lichte wijziging : bij Rameau is de kwint gis-es 1/6 komma te klein en de kwint es-bes 1/3 komma te groot; in Haringe is het formaat van beide kwinten omgewisseld.

GROOT ORGEL

+ front

— opstelling : zie schema op afzonderlijke bladzijde.

— alle pijpen zijn in (praktisch zuiver) tin; de grootste (in de middentoren) zijn niet uit één plaat gemaakt, doch de rugzijde bevat een ingesoldeerde strook tin.

— de voorzijden zijn gepolierd, de rugzijden zijn ruw gelaten (achteraan zijn de sporen van het schraapstaal nog zichtbaar).

— door een verlaging van de kap van het meubel (ingevolge beperkte hoogte) raakt de C (8') in de middentoren bijna het dak van de orgelkast, en ook de C# heeft geen overlengte wegens de beperkte beschikbare hoogte; deze pijpen hebben nauwelijks een steminrichting; op de C# thans een opgesoldeerde ronde loden stemlap;

in de zijtorens hebben F en F# eveneens geen overlengte-gaten.

— de oorspronkelijke stem-inrichting bestond uit één centrale insnijding in het laagste overlengtegat; later is dit gewijzigd in twee insnijdingen, met een soort stemlap (slordig werk); de oorspronkelijke insnijding werd onvakkundig toegesoldeerd; thans werd de originele stemwijze hersteld.

— de pijpen in de torens hadden in origine geen baarden (zoals dit thans nog is in de velden); de grote baarden in de torens alsook bij de grootste pijpen in de tussenvelden zijn in de 20ste e. toegevoegd; thans zijn deze baarden niet verwijderd (om redenen van vlotte aanspraak), doch gevoelig ingekort tot normale Van Peteghem-proporties;

— over het algemeen waren de bovenranden geschonden wegens onzorgvuldig of hardhandig stemmen; sporadisch ook ingescheurde randen; sommige pijpen waren erg dichtgestemd, andere te veel open gestemd (duidt op wijziging van de temperatuur); alle beschadigingen zijn thans hersteld, en open labialen zijn gestemd op Van Peteghem-wijze (tot ca. 2'-lengte met de stemhoorn, lager met steminsnijdingen).

— veel pijpvoeten dienden in rechte stand gebracht te worden. — in origine sprak het pijpwerk op de lade zoveel mogelijk naar de frontzijde uit, tijdens onderhoudswerk werd (door gebrekking inzicht in die logica) het pijpwerk van verschillende spelen omgedraaid zodat het naar de rugzijde uitsprak; dit was het geval bij Bourdon 16, Bourdon 8, Doublette 2, Quarte de Nazard 2, Fourniture & Cymbale en Tierce; thans staat dit pijpwerk in zijn oorspronkelijke stand.

— behalve anders vermeld is het pijpwerk van hoog loodgehalte (praktisch 95% lood, gedeeltelijk gewalste metaalplaat, voor grote pijpen gehamerd metaal); de 2 principalen van het Positief hebben tinnen corpora.

Cornet : op verhoogde pijpenbanken; C-kant 14 tonen, C#-kant 15 tonen; weinig kernprikjes (in het tertskoor bijna geen); 8' = roergedekt, L roer $\approx 1/2$ L corpus, ϕ roer $\approx 1/2$ ϕ corpus; 4' = open, ietwat wijdere prestantmensuur; vanaf f#' duiden de incirkingen aan dat het pijpwerk ingekort en ruim 1/2 toon verschoven werd, doch het blijkt dat dit voor Van Peteghem zelf gebeurd is (voorradijg pijpwerk gebruikt, b.v. uit een Montre 8 ?); 2 2/3', 2' en 1 3/5' = wijde open fluitmensen; bij de 2' bijna geen incirkingen meer; eveneens bestemmingswijziging? (cfr. 4').

Montre 8 : de 29 grootste (C-e') in het front, betrekkelijk enge conducten; op de windlade 12 (C-kant) + 13 (C#-kant) pijpen; tot e° baarden die niet origineel zijn; corrosie aan de toppen van de voeten; van d#° tot f#° inscripties «mont», echter op f°, g°, c#° en d#° staat «prest» : deze situatie is ongemoeid gelaten omdat ze origineel is (verwisseling bij de aansluiting van het front); bij het binnenpijpwerk waren de meeste voetopeningen vernauwd, tevens veel gescheurde stem-randen.

Bourdon 16 :

a) de 26 grootste (C-c#') zijn in hout (eik) en geposteerd, deels in het midden en deels terzijden; alle houten wanden zijn met

tand & groef-verbindingen, bij sommige pijpen was de vergaring niet meer helemaal dicht; schuin afdalende kernen; de voorslagen zijn enkel gelijmd (niet gespijkerd); er was verlies aan sommige conducten & banken (vlas- en lijmdichting losgeraakt), ook de dichting van de pijpstukken was niet meer toereikend.

b) op de lade 14 + 14 metalen gedekten met verschuifbare hoed, bepaalde deksels waren ingedrukt (brutaal stemmen & wijzigen temperatuur); de (originele?) kernprikken zijn later verdiept; hier en daar nieuwe baarden (niet steeds passend; de meest storende werden thans vervangen).

Opstelling van de houten pijpen :

		T	T	T		
		t	t	t		
F#	F#°	C		C#	g°	G
G#	g#°	D		D#	a°	A
A#	a#°	E		F	b°	B
	c'				c#'	
c°	F#	C		C#	G	c#°
d°	G#	D		D#	A	d#°
e°	A#	E		F	B	f°
	c°				C#°	

T, t = Tambours A, d
C, C# enz. = Bd 16
C, C# enz. = Holp 8

Prestant 4 : de 16 grootste (C-d#°) in het front, verder 19 + 19 op de lade; de originele corpuslengte is praktisch overal behouden; stemranden licht beschadigd; mensuur zoals van Montre 8; sporadisch kleine kernprikjes; de oorspronkelijke intonatie is nogal afgezwakt (kernprikken vanaf f#°; zie ook alg. opm. binnenpijpwerk);

C-f° inscripties «prest», doch op F, G, c#° en d#° «mont» : zie opmerking onder Montre 8; C-D# met niet-originele baarden.

Holpyp 8 : de 14 grootste (C-c#°) in hout (kwartiersgezaagde eik van hoge kwaliteit) en geposteerd, deels in het midden en deels terzijden; verder zelfde kenmerken en zelfde mensuur als Bourdon 16; op de lade 20 + 20 metalen gedekten met verschuifbare hoeden; bij ruim een derde waren kernprikken aangebracht.

Doublette 2 : volledig op de lade, 27 + 27; iets enger van mensuur dan Montre en Prestant; tamelijk smalle labiëring in de discant; de grootste hebben licht gewelfde kernen; tot d'' zijn later praktisch overal kernprikken aangebracht; sommige voetopeningen zijn wellicht verkleind; lichte corrosie aan de toppen van de voeten; in origine volledig met de stemhoorn gestemd.

Flute 4 : volledig in metaal, op de lade; op de C inscriptie «Flute»; 7 (C-kant) + 6 (C#-kant) gedekten met verschuifbare hoeden, vanaf c#° roergedekten; de roeren zijn korter en merklijk nauwer dan die in de Cornet; de roerlengten zijn gr.m. origineel gebleven; kernprikken (tot b' bij ruim de helft van de pijpen) alsook baardjes zijn later toegevoegd.

Nazard 3 : de 47 grootste (C-a#') zijn roergedekten; de kleinste 3 (C-kant) + 4 (C#-kant) zijn wijde open fluiten, smal gelabiëerd (minder dan 1/4 van de plaatbreedte); mensuur iets wijder dan van Flute 4.

Quarte de Nazard 2 : volledig wijde open fluit; op C inscriptie «Quart» alsook «4t Nazt»; mensuur zoals Tierce doch enger dan 2' van Cornet; de grootste 3 (C-kant) + 2 (C#-kant) hebben baardjes; was in origine volledig met de stemhoorn gestemd; tot a° veel niet-originele kernprikken; licht aangescherpt bovenlabium.

Fourniture 3 r : om plaatsingsredenen is het grootste koor van de Fourniture een weinig uit het centrum van de cancel geplaatst.

& *Cymbale 2 r* :

Samenstelling :

C	c#°	c#'	c#''
1	2	2 2/3	4
2/3	1 1/3	2	2 2/3
1/2	1	1 1/3	2
1/3	2/3	1	2
1/4	1/2	2/3	1 1/3

Tierce : inscriptie «Tierce»; wijde open fluit, mensuur nagenoeg identiek aan Quarte de Nasard; de 2 grootste hebben baarden; hier en daar opsneden verhoogd.

Sesquialter 2 r : op d' van kwintkoor orig. inscr. «Sex»; discant, vanaf c#'; C-kant 14 tonen, C#-kant 15 tonen; mensuur ongeveer zoals Doublette, iets wijder dan Fourniture.

(*Dulciaan-Regaal 16*) : nieuw pijpwerk geplaatst door J. Loncke (een fabriekstongwerk waar een C aan toegevoegd is), ook het rooster is nieuw; laagste octaaf in zink, verder spotted metaal; verschuifbare «hoeden» met een klapdeksel; in origine was hier een Bombarde 16' (ongedeeld) voorzien, doch om onbekende redenen werd ze door Van Peteghem niet geplaatst.

Trompet 8 (bas & sup.) :

Bekers :

— tot c' tinnen bekens in bliken huls (kraagstuk); vanaf c#' beker rechtstreeks aan kop gesoldeerd; soms is de tinplaat bovenaan de beker wat gehamerd ter versteviging; er is corrosievorming op het blik;

— lengte-incirkingelinge waarneembaar in de bekens; bij de grootste bekens is soms een spie-vormig stuk bij ingesoldeerd (wegens te geringe plaat-breedte); spie in zelfde metaal als beker; de onderkant van de beker wordt met een dikker stuk aangesoldeerd; — ring : aan enkele pijpen in het groot oktaaf zijn vroeger werken geschied; vanaf nr 38 (c#2) geen ring meer;

— stemkruk met 1 lus op de tong drukkend; bovenaan steminkeping ingevijld; vanaf e' boven de beker uitstekend; beginnende roestvorming;

— de tongen zijn origineel; op het uiteinde wigvormig gesneden — stevels in lood; 1-22 (C-a°) met apart aangesoldeerd voetje; vanaf 23 (a#°) voeten op klassieke wijze vernauwd (draaimachine);

— nummering op de stevels; tooninscripties onder op de stevel en soms een 2de maal bovenaan;

— de stevel-mensuur is identiek per meerdere pijpen, en ook als dusdanig aangeduid met een maatsijfer :

«1» op C t.e.m. D, «2» op E - G#, «3» op A - d°, «4» op d#° - a°, «5» op a#° - g#1, «6» op a1 - c2, «7» op c#2 - f3

— door latere ingrepen waren sommige voetopeningen vergroot, andere verkleind, nogal onregelmatig;

— in sommige bekens was een lapje leder of zacht karton ingekleefd om de klanksterkte en -kleur te milderen (20ste eeuw);

— de stelling was nieuw (multiplex + grenen ondersteuning, 1955); op de bekens waren nog sporen te zien van de vroegere bril; deze werd hiernaar gereconstrueerd.

Clairon 4 (bas) :

13 (C-kant) + 12 (C#-kant) pijpen; zelfde constructiekenmerken als Trompet, doch smaller van mensuur;

Bekers :

— 1-13 met blikken huls aan de kop gesoldeerd, en afsluitring; tinnen beker los in huls rustend;

— 14-25 volledig tinnen beker, rechtstreeks aan kop gesoldeerd; met afsluitring;

Stevens in lood; nrs. 1-7 met apart aangesoldeerd voetje, verder ééndelig met top in draaitrechter vernauwd; een aantal voetopeningen was verkleind.

Inscripties :

— alle pijpen gemerkt «C» (Clairon);

— tooninscripties boven en onder (c, c#, d, ..., a, b, ...);

doorlopende nummering enkel onderaan;

— stevens met mensuur maat-cijfer (cfr. Trompette 8), verspringend samen met de koppen-maat :

maatcijfer 3 op C, 4 op C# - F#, 5 op G - d°, 6 op d#° - c1.

Voix Humaine 8 : qua factuur een soort dulciaan-regaal; bekens in tin, stevens in lood;

de deksels zijn rondjes waarvan een segment weggesneden is (ruim 1/4 van de oppervlakte), de ronde resterende zijde is opgesoldeerd; het tin, vooral het bovenzvlak van de deksels, is korrelig van oppervlak (een soort corrosie-aantasting);

hier en daar is in het corpus een gaatje geboord (recent) om intonatieproblemen weg te werken; bij de kleinste pijpen echter zijn de gaatjes origineel (ter inkorting van de beker);

smalle lepels, tamelijk dunne tongen (vermoedelijk de originele); stemkrukken zonder lus; de stemkruk loopt binnenin de beker en steekt er een eind bovenuit;

de voetopeningen waren bij veel pijpen vernauwd.

TAMBOURS

— 6 pijpen die op een aparte «lade» staan, achter de middentoren van het Groot Orgel-front;

— open fluiten in eik, constructie zoals de eiken gedekten;

— zeer wijde mensuur (ong. zelfde ø als corresponderende gedekten);

— 3 pijpen geven een A en zijn onderling sterk zwevend gestemd, de 3 andere geven d°, eveneens zwevend;

— op een der d°-pijpen was in 1955 een stem-deksel in unalut aangebracht.

ECHO

— alles in «orgelstof» (lood), gewalst metaal + horizontale schaaf-streken; gesoldeerd met behulp van krijtlijm;

— 8' : 13 (c'-c'') gedekten met verschuifbare hoeden, verder 17 roergedekten (c#'-'f''); tot f' met kernprikken (soms uit 2 perioden); zeer fijne kernspleten; op c' inscriptie «*I registre*»
4' : 13 roergedekten (c'-c''), verder 17 wijde open fluiten; weinig kernprikken; heel smalle kernspleten; lengte-incirking in de open pijpen

2 2/3' : open fluit; tot c#' sporadisch kernprikken, soms later verdiept; overal incirkingen; labia soms aangescherpt; beschadigde en ingescheurde stemranden dienden hersteld te worden

2' : open fluit; in c' en c#' prikken, verder geen; lengte-incirkingen; steile kernfasen; beschadigingen en vervormingen dienden hersteld te worden.

1 3/5' : open fluit. lengte-incirkingen (ook aan de kern zijn er incirkingen zichtbaar); op 1 pijp na, geen prikken; fijne kernspleten; stemranden zeer beschadigd (aan praktisch elke pijp was herstellwerk te verrichten); enkele van de kleinste zijn nooit op lengte gesneden geweest, en bijgevolg ook nooit op correcte wijze gestemd.

POSITIEF

+ front

— opstelling : zie plan.

— tinnen pijpen; gepolierde voorzijde.

— de stemrichtingen waren gewijzigd, zoals bij Groot Orgel (cfr. supra); soms slordig dichtgesoldeerd + slordig nieuw stemlapje getrokken; thans herstel naar origineel model.

+ binnenpijpwerk

— zelfde opmerkingen als bij Groot Orgel (cfr. supra).

— in het Positief zijn volgende labiaalstemmen achterom gekeerd : Doublette 2, Fourniture.

Prestant 4 : de 26 grootste (C-c#'') staan in het front; C-A in de torens, met opgeworpen labia, alleen nummer en toonaanduiding; met niet-originele baarden, thans ingekort; A#-c#' in de velden, met spits bovenlabium, alleen op deze pijpen de inscriptie «*pres*» + nummer en toon; op 1 pijp na, zonder kernprikken;

verder 14 + 14 binnenpijpen met corpora in tin en voeten in lood; tot a'' overal prikken; de corpora waren nagenoeg niet ingekort.

Bourdon 8 :

a) de grootste 7 + 7 zijn in eik, geposteerd aan de zijkanten (resp. C-c° en C#-c#°, zie lade-indeling); de conducten en de afvoeringsstokken zijn origineel, de lederringen op de boringen zijn van latere datum, licht windverlies aan de stokken; bij enkele was een grote vijs in de stop gedraaid (in origine hadden de houten gedekten geen handgreep op de stop), thans met een achtkantige kleine handgreep; gelijkde voorstellen; binnenin de pijp op de rugwand staat een nummering in rood potlood die origineel is (potloodnummers buiten op de pijp zijn wsch. niet orig.).

b) verder 20 + 20 metalen gedekten (d°-f'') met verschuifbare hoeden, op de lade; lood; overal lengte-incirkingen; tot ± b' kernprikken en zelfs -steken; originele baarden, met afgeschuimde hoekjes.

Doublette 2 : de 12 grootste (C-B) staan in het front, inscriptie «Doú»; verder 21 + 21 op de lade; de corpora zijn in dunwandig tin, de voeten in lood; eerder smal van labiëring; veel niet-orig. kernprikken.

Flute 4 : de 7 + 6 grootste (C-c°) zijn gedekten met verschuifbare hoeden, engere menatuur dan Bourdon 8 (d° Bourdon = C Flute, daarna nog enger); verder 20 + 21 roergedekten; ø roer = 1/3 à 1/4 ø corpus, L roer = 1/3 L corpus; overal lengte-incirkingen; van F tot c' kernprikken; in de middentessituur eveneens vaak opsneden verhoogd en soms corpora ingekort, thans waar nodig hersteld.

Cornet 3 r : beginnend op c#'; 2 2/3', 2' en 1 3/5'; wijde open fluiten; overal lengte-incirkingen; veel niet-originele kernprikken; de gaten van de laagste twee tonen aan elke kant zijn verboord in de pijpstok.

Nazard 3 : op C o.m. een oude inscriptie «Nasar», de 3 + 3 grootste zijn gedekten met verschuifbare hoed, menatuur zoals van Flute 4; verder 21 + 20 roergedekten (F#-a#''); de 3 + 4 kleinste zijn wijde open fluiten; de corpora waren op veel plaatsen ingekort; tot ± a° veel kernprikken.

Tierce : volledig als open fluit uitgebouwd; opmerkelijk smalere menatuur dan de Tierce van het hoofdwerk; op C inscriptie «Tier»; kernprikken aanzienlijk verdiept (20ste e.); voetopeningen waren soms verkleind; de lengte-incirkingen wijzen uit dat de corpora veelal licht ingekort waren (bij som-

mige pijpen kan deze situatie origineel geweest zijn).

Fourniture 2 r : d#' van het 2de koor is verdwenen en was vervangen door een vreemde (met langere pijpvoet), thans werd een beter passende pijp gemaakt; kernprikken vooral bij de grootste pijpen; deze mixtuur is op een beperkte plaatsruimte opgesteld;

samenstelling :	C	c#'
	1	2
	2/3	1 1/3

Trompet 8 (bas & sup.) : enge menatuur;

Bekers in tin; gehamerd metaal :

— C, C# en D zijn gekropt;

— C-cl : uitneembare bekens die los in de huls staan; vanaf c#1 eendelige bekens rechtstreeks aan de kop gesoldeerd;

in de 2 kleinste bekens was een expression getrokken (hersteld);

— het metaal is gehamerd;

— lichte corrosie-aantasting, v.b. op de C;

— bij ruim de helft (vooral in de bas) was later een reepje leder of zacht karton in de beker gekleefd (om de klank te milderen);

— sporadisch waren er kleine insnijdingen (hersteld)

Kop :

— de koppen en ringen hebben een vaste maat per reeks pijpen : C-D# (zelfde ø en ringdikte), E-G# id., A-d° id., d#°-a° id., a#°-f1 id., f#1-c#2 id.;

vanaf d2 is er geen afsluitring meer, maar sluit de stavel aan tot aan de beker;

— originele tongen; a#° = de hoekjes zijn afgeknipt (recentere tong ?); opgeronde lepels;

— ijzere stemkrukken, lichte roestvorming;

Stevens in lood;

— C-a° : bijna cilindrisch corpus met apart aangesoldeerd voettopje;

— a#°-f3 : eendelige stavel, met vernauwde voettop;

— sommige voetopeningen waren gewijzigd, b.v. g° en e1 = vergroot; g1 en a#1 = verkleind;

Inscripties :

— groot oktaaf : op het corpus bovenaan een letter T, onderaan id. + een nummer; tooninscripties eveneens onder en boven op corpus (waarvan sommige evenwel recenter); op de Stevens een nummer;

— de overige : op het corpus nummer + tooninscriptie; op de stevels een nummer.

Cromhorne 8 (bas & sup.) : vrij enge mensuur;

tinnen schalbekers, cilindrische vorm, met kleine ondertrechter; gehamerd metaal (als gevolg daarvan zijn nogal ongelijke diktematen gemeten); bij een aantal was later een stukje leder in de beker gekleefd; in g#⁷ was een kleine expression getrokken (thans dichtgesoldeerd);

smalle en tamelijk diepe opgeronde lepels; originele tongen; de grootste tongen waren belederd (niet origineel) om de klank te dempen en omdat enkele tongen te dun en te slap geworden waren; een 6-tal tongen diende daarom vernieuwd te worden; stemkruk met rechtstreekse aandrukking, zonder verende lus; loden stevels, de 8 grootste met een apart aangesoldeerd topje; kleine voetopeningen (waren waarschijnlijk vernauwd).

WINDLADEN

Groot Orgel

— gedeelde lade; toonopstelling : zie schema;

— gespijkerde pijpstokken;

— uit controle (d.m.v. de blinde proef) blijkt dat er nogal wat overloop ingetreden was, bij verschillende registers was er teveel verlies onder de pijpstokken; ook was de lederen cancelafdichting op enkele plaatsen gebarsten;

— bij de restauratie werden de laden volledig winddicht gemaakt (o.m. door uitlijming van de cancellen) en afgeregeld.

TAMBOURS

— de zes pijpen staan geschrant op de kist (een kleine lade, waarin twee ventielen aanwezig zijn) ter hoogte van de Gr. Org.-windlade, achter de grote middentoren (cfr. supra);

— er is een toegangsluik (gelijkaardig als bij Rossignol-laadjes) aan de C-kant.

ECHO

— kleine lade, centraal onder het Gr. Org., gelegen achter het lezenaar-paneel;

— 8- & 4'-koren staan rechtstreeks op de tafel, de overige 3 koren staan op een pijpstok met 1 sleep;

de registerstrekker van 8 + 4 bedient de luchttoevoerklap van het ganse laadje, de trekker «Echocornet» bedient de sleep;

bijgevolg kunnen de 3 hoogste koren niet spelen indien niet eerst het register van 8' + 4' getrokken is;

— chromatische opstelling;

— grotendeels rechtstreekse aanhechting, slechts enkele via een klein wellenbord.

— er was aan de rugzijde een nieuwe links scharnierende klapdeur (Loncke) die het hele Echowerk afdekte; in origine was er een tweedelig schuifpaneel, lopend in een groef, tot op de hoogte van het rooster (de pijpvoeten bleven aldus zichtbaar); deze wijze van afdichting werd hersteld.

POSITIEF

— eendelige lade; toonopstelling : zie schema op afz. blz.;

— er was eveneens doorspraak en overloop, in de diskant vooral op de tongwerken, en veel windverlies op de stok van de Cornet; thans volledig gerestaureerd (cfr. hoofdwerk-laden).

TRACTUUR

+ toetstractuur

Gr. Org. : volledig aaneengesloten groot wellenbord; eiken wellen; de 4 hoogste wellen waren vernieuwd in ijzer : wellen onderverdeeld in kortere stukken die met de armpjes aan elkaar zijn gehecht;

de abstracten naar de ventielen zijn nog de originele, in eik; de abstracten naar de toetsen waren vernieuwd, in grenen, met regeling (ledermoeren) boven de toetsen (deze toestand is om praktische redenen onveranderd gelaten, hoewel de tractuur naar Van Peteghem-gebruiken in origine niet regelbaar was);

de trekdraad van elke Gr. Org.-toets loopt doorheen de bovenliggende Echo-toets;

aan de ogen van de wel-armen was er groen biljartlaken als bevoering.

Positief : stekersmechaniek naar het wellenbord; grenen stekers (origineel ? thans regelbaar, wat op latere wijziging duidt); de geleidekam onder het klavier is nog origineel.

Echo : abstractjes in harde messingdraad rechtstreeks naar de ventielkas, enkele via een klein wellenbord.

Pedaal : eiken wellenbordje; originele abstracten, maar later regelbaar gemaakt.

+ registertractuur

— eiken vierkantige registertrekkers met ronde knop uit fruit-hout;

— de koppelassen van registerstok met walsarm zijn in ijzer Gr. Org. : eiken registerwalsen met ijzeren armen, de walsen zijn

rechthoekig van doorsnede doch met afgeschaafde hoeken; 2 walsen dienden wegens houtwormaantasting behandeld en verstevigd te worden; brede walsenbanken in kastanjehout, zijn met zwaluwstaart-verbinding gehecht in een blok dat bevestigd is in de orgelkast.

Positief : de registertrekkers zijn verbonden met ijzeren walsen (veel corrosie-vorming; zijn thans anti-roest behandeld); de registerwals naar de tremulant is in hout; de verbindingsstukken onder de vloer, naar de lade, zijn in hout; in het Pos.; smeedijzeren walsen, die niet op banken staan : de assen draaien rechtstreeks in gaten in de vloerplanken.

KLAVIATUUR

- ingebouwd aan de prospectzijde van het hoofdwerk;
- de ondertoetsen van het Pos. zijn 2 mm korter dan die van het Gr. Org., die van de Echo zijn dan weer korter dan deze van het Pos.; de boventoetsen van de Echo zijn uitermate kort; de toetsdiepgang van de Echo (ca. 5 mm) is veel geringer dan die van de twee onderliggende klavieren;
- de bas (C-b^o) van het Echoklavier bestaat uit echte toetsen, mét toetsbeleg, zodat het uitzicht symmetrisch is met de discant, maar deze toetsen zijn wel geblokkeerd;
- het beenbeleg op het Echoklavier is nog het originele en is slechts weinig uitgesleten, dat van Gr. Org. en Pos. was vernieuwd in 1955, met kunststof; thans opnieuw beenbeleg, naar model van het Echo-klavier;
- het pedaal is een kistpedaal met korte blokvormige toetsen; het klavier is centraal gelegen onder de manualen;
- in de ruimtes tussen de D# - F# toetsen en A# - c#^o toetsen van het pedaal bevinden zich (tegen het paneel van de orgelkast) de twee toetsen van de Tambours, deze worden bediend door de voeten te steunen op een boven het pedaal horizontaal aangebrachte ijzeren (wegneembare) stang en vervolgens met de punt van de voet de tambour-toets (een soort piston) aan te slaan;
- registertrekkers op een verticale rij, één aan elke zijde van de klavieren (opstelling : zie plan onder § Dispositie);
- de trekkers voor de nrs. P, R en t hebben onderaan een inkeping en moeten ingehaakt worden (zoniet keert de trekker vanzelf terug);
- ronde (gedraaide) registerknoppen, origineel;
- 1 trekker (nr. T) was verdwenen (was vóór 1955 «Evacuant»),

en de vierkante opening was dichtgemaakt;

— de twee aparte registertrekkertjes voor de Echo zijn ééndelige latjes (┘-doorsnede), op het uiteinde onder en boven symmetrisch geprofileerd met een uithaling;

— de bediening voor het vroegere Ventil (na 1955 «Vogelen») is een klein houtje dat in een L-vormige opening beweegt (inhaken = naar beneden + rechts);

— de papieren gedrukte naametiketten waren van 1955; thans opnieuw perkamenten etiketten met gekalligrafeerde naam in zwarte oostindische inkt.

WINDVOORZIENING

Balg

— de magazijnbalg was in 1921 door J. Anneessens geplaatst, het zou naar verluidt om occasiemateriaal gaan; 2 voetpompen; het is niet uitgesloten dat tot 1921 de oude schepbalgen bewaard waren; thans zijn opnieuw 3 schepbalgen naar Van Peteghem-model geconstrueerd, 2 rechts achter het orgel en 1 links, tegen de muur onder het raam; voor de afmetingen kon men zich baseren op sporen die nog op de muur en op de deuren van de orgelkast aanwezig waren;

— de bekisting van de Anneessens-balg was in grenen, met kader- en paneelwerk; met eikimitatie beschilderd;

— een elektrische ventilator werd pas in 1952 geplaatst (J. Loncke); merk Meidinger; 0,75 pk, 2900 toeren p.m.; in een unalut-kist;

hij werd thans vervangen door een moderner en minder luidruchtig type;

— onder elk deel van de lade van het Gr. Org. was een grenen schokbalg aangebracht; deze waren vermolmd en verloren wind. Windkanalen

— er zijn nog grote delen van de oude windkanalen aanwezig, maar hun functies waren gewijzigd;

— in origine liep één groot windkanaal naar het Gr. Org.; in 1955 werd een tweede door Loncke toegevoegd (waarop het oude Rossignol & Ventillaadje opnieuw gemonteerd was);

— vanuit de balgenkast liep een oud kanaal naar de hoofdwerkkast.

— in origine waren er twee tremulanten, nl.

een Tremblant fort (buiten gebruik vóór 1994)

een Tremblant doux (nog aanwezig);

— de aanwezigheid van een Tremblant fort is opmerkelijk, vermits totnogtoe in geen enkel ander geval een Tremblant fort van Van Peteghem bekend is; in 1947 (cfr. beschrijving, zie § Bibliografie) stond dit spel aangeduid als «Evacuant» maar was buiten gebruik; in 1955 functioneel gelaten, thans opnieuw in werking gesteld;

— de inliggende tremulant werkte enkel nog op het Positief (de samenhang der windkanalen was gewijzigd), voorheen werkte ook deze «Tremblant doux» op gans het orgel; de originele werkwijze werd heringevoerd.

Rossignol & Ventil

— het originele laadje is bewaard gebleven, het bestaat uit twee «cancellen» met elk een ventiel, nl. een voor de Rossignol-pijp en een voor de Ventil-uitlaat;

— in origine was er één Rossignol; in 1947 (cfr. Bibliografie) was het pijpje + waterbakje niet meer aanwezig;

— er waren na 1955 twee Rossignol's in functie («Nachtgael» en «Vogelen»); de Nachtgael werd bediend door de originele Rossignoltrekker & mechanisme, maar pijpje en waterbakje waren nieuw van firma Loncke (naar verluidt zou de Rossignol van het Vander Haeghen-orgel te Gijverinkhove gecopiëerd zijn); op het hefboompje dat vroeger het «Ventil» bediende was een tweede Rossignol («Vogelen») aangesloten, deze was eveneens van firma Loncke en gelijke constructie.

— er werd thans een nieuwe Rossignol gemaakt naar Van Peteghem-model.

Windruk

(meting 21.09.1992, 11 u, temp. 18/20° C)

— opname op C en C# van Voix Humaine : 88 mm Wk;

— opname op C van Cromhoorn : 88 mm Wk;

— opname op c' van Echocornet, 1 3/5-koor : 65 mm Wk; (lagere druk = doordat onvermijdelijk de 5 koren ingeschakeld waren, alsook door het verlies onder de stokken);

— dezelfde winddruk werd thans behouden, omdat er proefondervindelijk niets uitwees dat een wijziging nodig zou zijn, en omdat de reminiscentie aan de vroegere, voor velen zo wel-luidende klank van het orgel, naar de herstelde toestand ongewijzigd diende overgedragen te worden.

ORGELKAST

— portaal (W-zijde), balustrade en orgel vormen een prachtig

geheel in een stijl waarin veel Franse elementen (Louis XV en Rococo) voorkomen.

— in een schelpversiering, onder de console van de grote middentoren is gesneden :

1778

ELSHOECHT

FECIT

— twee afzonderlijke meubels : een vrijstaand voor het hoofdwerk en een kleiner rugwerk-meubel ingewerkt in de doksaal-balustrade.

— op alle deuren zijn nog (vermoedelijk originele) sloten en sleutels aanwezig.

— in het meubel is niet steeds eik van eerste kwaliteit aange-wend; met name in het paneelwerk van het groot meubel komt (vooral opzij en achteraan) veel wild en ruw hout voor, met tamelijk grote noesten, en niet glad geschaafd; meubels integraal in eik, geboend.

— door de nipte beschikbare hoogte tussen doksaalvloer en houten gewelf der kerk, heeft men bovenaan de orgelkast toe-vlucht moeten nemen tot bepaalde noodoplossingen :

— enkele frontpijpen zonder overlengte (zie § Pijpwerk),

— weinig versierde kroonlijst bovenaan, zonder beelden bovenop,

— de beelden (beperkt in afmetingen) boven de torens zijn vooraan tegen de kroonlijst bevestigd en schuin naar voor hellend.

— in de rugwand van het Positief (twee grote deuren) is een groot rechthoekig fragment uitgehaald en d.m.v. een kader ong. 14 cm dieper binnenin de kast gebracht; deze ingreep zou rond 1945 gebeurd zijn door J. Anneessens, zagezegd om de rug van de organist een iets confortabeler positie te verschaffen; op verzoek van het kerkbestuur werd deze situatie - die geen hinder veroorzaakt aan het positief-pijpwerk - ongewijzigd gelaten.

HUIDIGE TOESTAND

— instrument : het betreft het enige compleet bewaarde 3-kla-viers orgel van Van Peteghem; na meer dan 200 jaar gebruik echter drong zich een algehele revisie op (winddicht maken etc.); ook het pijpwerk had geleden, maar dan vooral onder de 20ste-eeuwse stempraktijken.

— meubel in goede staat, op enkele details na.

data prospectie

- april 1981
- juni en augustus 1989
- september 1992
- notities genomen tijdens de restauratiewerken in 1993-94.

Haringe, Sint-Martinuskerk

ARCHIVALIA

A. Inscripties in het orgel zelf aangetroffen :

— Aan de binnenkant van het houten raam waarop de Positief-lade rust staat in rood potlood (?) geschreven

S : Michels dagh 1778 I B V P

(enkel zichtbaar wanneer de lade weggenomen is)

— Op de grootste metalen pijp van Bourdon 16 staat achter-eenvolgens :

— *dezen orgel is gekuygst door My petrus Loncke en francis Loncke beyde gebroeders t hoogstade den 25 Augusty 1869*

— *Dezen orgel is gekuischt door Henri Waeles en Julien Desmytter knechten bij Frederik Loncke opvolger van Petrus Loncke het jaar O.H.J.C. 1897 in Oogst*

— *Orgel gekuist door Pieter Loncke en door knechten by Joseph Loncke den 20 Juni 1955 ook Debruyne W en Caestecker hebben daaraan gewerkt*

— Op de D-pijp van de Trompet in het positief staat :

Waeles Henri

Desmytte Jules

Orgelkuischers

Alveringem

B. Documenten

Een fragmentarische vermelding werd gevonden in de papiertjes die de hoeden der gedektpijpen afdichten in het oud orgel van de O. L. Vrouwekerk te Dendermonde (vanaf 1761 meermaals hersteld door Van Peteghem), dat zich thans in Maldegem-Kleit bevindt. Het betreft verknijpte bladzijden uit rekening- en aantekeningboekjes uit het Van Peteghem-familiebedrijf.

« ... van de Kerck van haeringen — 8

3 4i 43 "

« ... en Van Secret haeringe 14. "

Uit andere knipsels is af te leiden dat deze gegevens uit rekeningen van het jaar 1778 dateren :

«den 1 7bre 1778 geleverd positif Oostwinkel ende ontfaen ter rekeninge 700 gulden, de onkosten ... »

«ordinair van secret van herdersem

... over Van Loo Cristi verschenen laetste april.

den 29 mey 1778 jeder syn deel ontfangen.

... kommende moet dobbel ontfangen worden.»

Algemene documentatie

- Bestuur Monumenten en Landschappen (Afdeling Inventarisatie), en Services de l'Inventaire du Nord-Pas de Calais.
- Gids voor Vlaanderen, uitg. VTB-VAB, 1985.

Bibliografie

A. Aangaande een voormalig orgel.

— A. Deschrevel : «Aanvullingen betreffende 'Figuren uit Vlaanderens Orgelhistorie'», in 'De Schalmei', jg. V, 1950; blz. 115 : *Toen wij in 1947 onze beschrijving van «Het orgel van de St-Martinuskerk te Haringe» publiceerden (zie Schalmei, 2e jaargang, nrs 1 en 2), dan wisten wij nog niets af van het orgel aldaar vóór 1778. Sedert hebben wij de hand kunnen leggen op de «Beschrijving van de parochiale kercke van Haringhe ... ofte grooten inventaris van de meubelen, deselve kercke competerende».*

Hierin lezen we :

«Het orgel gemaect in het jaar 1663 door François van Isacker van Veurne is eenen viervoeter die redelyck wel gaet, maer de pypen van geen goede materie. Den ouden koster met naem Joannes Benedictus van Trecht een man van goeden geest heeft eenen Echo bygevoeght die hij selve gemaect heeft. Synde in een caducken staet en wat te kleyn voor de kercke is hy afgebrocken in het jaer 1778. Nota desen orgel hadt geen positif».

B. Over het huidig orgel.

1. Gregoir, E.G.J. : Historique de la facture et des facteurs d'orgue, Antwerpen 1865; fac-simile reprint uitg. F. Knuf, Amsterdam 1972.

Blz. 198 : «VAN PETEGHEM (Lambert Benoît), fils du précédent,...

A la fin de la carrière de Pierre Van Peteghem, beaucoup

d'orgues ont été placées sous la firme Lamb. Van Peteghem et père. Nous les faisons suivre :

...; Haringhen, 2 claviers, 25 reg., fl. 2950; ...

Ces orgues ont été placées de 1769 à 1786».

Nota :

— vermoedelijk schrijf- of drukfout, bedoeld zal zijn 35 reg.;
— de vermelding «2 klavieren» is te verklaren vanuit het gegeven dat de Echos in bouwcontracten meestal niet als volwaardig «derde klavier» vermeld staan; overigens zijn een aantal gevallen bekend waar de Echo pas tijdens de werken of nog later bijbesteld werd door de opdrachtgever.

2. Deschrevel A. & Van Haute A. : Een eigenaardig oud orgel te Haringe.

MUSICA SACRA, XLIV, Mechelen 1937, blz. 94-105. .

3. A. Deschrevel & A. Van Haute : «Het Orgel van de St.-Martinuskerk te Haringe», in «De Schalmei», jg. II, 1947; afl. 1 in nr. 1, blz. 20-22, afl. 2 in nr. 2, blz. 45-48.

4. «Orgels - Werken uitgevoerd door Jules Anneessens - Mene / 1905-1948» (brochure uitgegeven in eigen beheer door firma Anneessens / Mene) :

Haringe staat vermeld in de lijst

«Vernieuwde en herstelde orgels».

5. G. Moortgat : «Oude Orgels in Vlaanderen» I, uitg. Dienst Pers & Publikaties v.d. B.R.T., brochure nr. 21, 1966;

blz. 66 - korte tekst

blz. 67 - afbeelding.

6. A. Deschrevel : «Overzicht van de orgels gebouwd door wijlen Jozef Loncke», in «De Praestant», jg. VIII, 1959; blz. 59 :

1955 - Haringe, restauratie orgel Van Peteghem,

mekanisch, dispositie terug in oorspronkelijke staat.

7. L. Lannoo & P. Peeters : «Orgeln in der alten Grafschaft Flandern», ed. Merseburger 1211, 1985;

blz. 33-35, tekst + afb.

Nota : de bewering «*Ursprünglich stand eine Bombarde 16' - aber nur im Discant! - an dieser Stelle*» is onjuist en zonder bewijsgrond; Van Peteghem bouwde nooit een Bombarde sup. zonder Bombarde bas (die dan op het manuaal óf op het pedaal stond).

(Deel II : «Beschrijving en motivering der herstellingswerken» in Orgelkunst dec. '94).

Een nieuw orgel voor de St.-Niklaaskerk te Wimmertingen

Luk BASTIAENS

In de St.-Niklaaskerk te Wimmertingen, dicht bij Hasselt, besloot men een aantal jaren geleden een nieuw orgel te bouwen. Het voormalige orgel van de hand van orgelmaker Jules Geurts uit 1901 was reeds geruime tijd buiten gebruik en voor een restauratie was het pneumatische instrument met pijpwerk uit zink en grenenhout niet waardevol genoeg. Dit orgel werd destijds tegen een lage aannemingsprijs gekocht, maar bleek achteraf zeer duur in onderhoud, zodat het in verval geraakte. Er werd besloten tot afbraak van het oude instrument. De eiken kastpanelen, een aantal sierelementen en de subbas 16' werden in het nieuw te vervaardigen instrument herbruikt.

Het kerkinterieur, in neo-gotische stijl, heeft een grote klankabsorptie door de aanwezigheid van een houten plafond en een vloertapijt over quasi de gehele oppervlakte van het kerkgebouw. Dit resulteert in een kerkrimte met huiskamerakoestiek. In de nabije toekomst wil men de muren herschilderen in een «harde» verfsoort die de klank meer zou weerkaatsen, waardoor de akoestiek gunstiger zou worden. De klankontwikkeling in de parochiekerk van Wimmertingen zou natuurlijk heel wat positiever zijn, mocht ook het grote vloertapijt weggenomen worden. Voor het nieuw te ontwerpen instrument, naar zeggen van ontwerpers en bouwer, werd uitgegaan van een viervoetstype in 18e eeuwse Vlaams en Luikse stijl met twee klavieren en een pedaal, nodig geacht voor het begeleiden van de gemeentezang. Het algemeen ontwerp werd gemaakt door organist Jos Moors, die ook toezicht hield op de werken en samen met collega Alain Arnols instond voor de intonatie. De werken werd toevertrouwd aan Ir. Herman Wouters, een orgelmaker die in 1984 te Kontich een eigen orgelatelier stichtte. Praktijkervaring verwierf hij bij Louis Aerts, Bert De Vylder en Gabriël Loncke. Beide organisten en orgelmaker Wouters konden het uitstekend vinden met elkaar wat heeft geresulteerd in een nieuw instrument dat met zorg voor kwaliteit, zowel in bouw als in klankgeving is vervaardigd.

Het nieuw instrument is een ballustrade-orgel waarbij de oude, neo-gotische ballustrade deels werd verbouwd om het orgel in te passen. Met name de indeling van het maaswerk moest gewijzigd worden om een evenwichtig maaswerkpatroon aan de linker- en rechterzijde van het orgel te krijgen. In totaal zijn 12 venstertjes in maaswerk behouden. Aan beide uiteinden van de ballustrade zijn de beelden geplaatst van de H. Johannes en H. Petrus. Achter de ballustrade is een bordeauxkleurig doek gehangen om het maaswerk beter tot zijn recht te laten komen.

1. orgelkast

De orgelkast zelf is volledig uit massief eikenhout vervaardigd. Panelen en houtsnijwerk werden gerecupereerd van het vorige orgel. Zowel de kast van het onderwerk als het bovenwerk hebben luiken die het orgel volledig kunnen afsluiten. De hoofdwerk-kast bevat een middentoren in V-vorm geflankeerd door twee vlakke velden. De onderwerkkast bevat twee vlakke velden. Het neo-gotische snijwerk van het voormalig Geurts-orgel werd eveneens herbruikt en voorzien van bladgoud. Ook de labia van de frontpijpen werden verguld. De orgelkast is iets te weinig gekleurd om helemaal aan te sluiten bij de neo-gotische ballustrade. Ofschoon de orgelkast met smaak vorm heeft gekregen, toch is er geen stylistische eenheid ontstaan. Eklektisme komt voortdurend om de hoek loeren; er is de moeizame harmonie tussen de neogotische blindering en versiering, de luiken en de wat gotisch aandoende bovenkaststructuur met scherpe middentoren, het aan Luikse barok verwante middenstuk tussen bovenkast en orgelvoet en de niet zo bijster geïnspireerde tweeledige frontindeling van het onderwerk dat duidelijk een 19de-eeuwse stempel draagt.

2. windvoorziening

In de toren werd een ventilator geplaatst met een afzuigkanaal naar de kerkruimte. Twee onafhankelijk gevoede balgen staan boven elkaar opgesteld, elk met één inslaande vouw. De windkanalen uit cederhout, zijn beplakt met linnen en schapeleer.

3. klaviatuur

De speeltafel bevindt zich aan de rugzijde van het orgel. Aan het maken van de klavieren werd veel zorg besteed. De onder-toetsen zijn belegd met geel palmhout en de boventoetsen met

zwart ebbenhout. De frontons zijn in kops palmhout. De vormgeving evenals de afwerking van de bakstukken, in eik vervaardigd, vind ik persoonlijk minder geslaagd evenals de kalligrafische kwaliteit van de registernamen op perkament. De registerknoppen zelf zijn in gedraaid palmhout. De speelaard is behoorlijk goed te noemen.

4. tractuur

De wellenborden zijn in massief eik, met uitzondering van het pedaal (multiplex). De abstracten zijn in ceder met versterkte lederkop. Het onderwerk heeft een stekermecaniek en enkel het groot octaaf loopt via een wellenbord. De koppeling hoofdwerk aan pedaal loopt onder de onderwerkklade door via drie winkelbalken en wellenbord naar de achterzijde van het groot wellenbord. Deze aanleg, m.n. vooral de tractuur naar het pedaal, hypothekeert de organisatie van het onderpositief zeer.

5. windlade

De gesponselde hoofdwerkklade is verdeeld in c- en ciskant en is volledig in eik. De ventielen zijn ingelijmd. De verdeling van de onderwerkklade is als volgt : B-C/c-f". De pedaallade is tweeledig, bovenblad en stokken zijn uit multiplex, de rest is in massief eik. Het pedaal staat in de nis achter de orgelkast opgesteld. De uitvoering van de pedaallade en de hele opstelling van het pijpwerk staat in schrill contrast met de overwegend positieve verschijning van de manuaalwerken.

6. dispositie

materialen pijpwerk :

De frontpijpen zijn vervaardigd uit 75% tin. De pijpen binnenin de kast zijn uit lood en bevatten teven 5% tin. De houten pijpen zijn in ceder. De gerecupereerde subbas 16' is in grenen.

Hoofdwerk :

bourdon 8' :	groot octaaf : hout met zijbaarden vanaf C t.e.m. b : metalen gedekt, rest roer- gedekt
prestant 4' :	C t.e.m. gis : in front, rest op de lade t.e.m. c' : met baarden, baskant wijde men- suur
octaaf 2' :	C t.e.m. G : in front, rest op de lade t.e.m. c met baarden iets enger gemensureerd dan de prestant

mixtuur III :	zelfde mensuur als octaaf al het pijpwerk zonder baarden samenstelling :
	C cis cis' g' cis''
	1 1 2 2 2/3 4
	2/3 1 1 1/3 2 2 2/3
	1/2 2/3 1 1 1/3 2
Trompet 8' :	kopie naar Semmerzake
Voix humaine :	gereserveerd
Onderwerk :	
Holpijp 8' :	Groot octaaf : hout zonder baarden engere mensuur dan bourdon HW vanaf C : metalen gedekt
Fluit 4' :	Groot octaaf : metalen gedekt van c tot f' : roergedekt vanaf fis' : open fluit
Nazard :	zelfde constructie en mensuur als fluit
Terts :	idem
Doublette :	van C t.e.m. Gis : in het front; rest op lade t.e.m. c' : met baarden
Larigot :	
Pedaal :	
Subbas 16' :	uit het vorig orgel werden 27 pijpen her- bruikt in dikwandig grenen met baarden; voorslagen, baarden en voeten in eik
Gedekt 8' :	in ceder met baarden
Tremulant :	pneumatische dubbelslagtremulant voor de twee klavieren
manuaalomvang :	C-f'''
pedaalomvang :	C-f
koppel :	schuifkoppel hoofdwerk-onderwerk
winddruk :	manualen : 95 mm WK pedaal : 100 mm WK
stemming :	ongelijkzwevend naar Kellner
toonhoogte :	a' = 440 Hz

Door het grote absorptievermogen van de aangebrachte materialen in de kerk diende een vrij hoge winddruk te worden gebruikt om het orgel voldoende sterk te doen klinken in de ruimte. De indeling van de dispositie brengt prestanten op het hoofdwerk en de fluitregisters op het positief, met uitzondering

van de doublette. Eén en ander in die schikking (o.m. het samenbrengen van twee tongwerken op het hoofdwerk, terwijl op het positief geen tongwerk aanwezig is), is het gevolg van de noodgedwongen omslachtige traktuurloop en koppelaanleg. Opvallend is de moeite die gedaan werd om de intonatie naar best vermogen gestalte te geven. In velerlei opzicht is deze inspanning ook beloond met een klankgeving van goede kwaliteit. De meest positieve resultaten zijn bekomen bij de prestanten en de grotere fluitstemmen. Men heeft duidelijk de grotere moeite gehad met de kleinere fluitstemmen als nazaard en tert. In detail mag gezegd worden dat de bourdon van het hoofdwerk een zeer duidelijke baskant met goede toonvorming heeft en een mooie cantabele diskant bezit; de beide prestanten sluiten goed op elkaar aan en de mixtuur geeft een milde glans aan het gehele plenum. De trompet spreekt goed aan met een direkte, mooie ronde toon, zonder ratelend geluid in de baskant. De holpijp van het onderwerk vormt een geslaagde tegenhanger van de wijder gemensureerde bourdon. Minder geslaagd vind ik de opbouw van de jeu de tierce : de aliquoten klinken te timide en de doublette werkt storend in het geheel. Men overweegt een fluit 2' discant aan het onderwerk toe te voegen (voor een volledig fluitregister is er onvoldoende plaats op de lade. Of dit de oplossing is, kan betwijfeld worden).

Het argument dat men bij het begeleiden van de gemeentezang best een pedaal heeft, staat niet ter discussie. De klankopbouw is echter bij dit viervoetsorgel bij gebruik van het pedaal wel uit zijn evenwicht. Men heeft, om het in voetbaltermen uit te drukken, een te zwak middenveld door het ontbreken van een prestant 8. Financiële beperkingen maakten het niet mogelijk een achtvoetsorgel te bouwen. Ook het plaatsen van een prestant 8' diskant kon om dezelfde reden niet overwogen worden.

Afgaand op de dispositie-uitbouw en de klankgeving van dit orgel kan men het niet direkt eenduidig in een 18de eeuwse Vlaamse of Luikse school plaatsen. Zowel de elegantie van de beoogde Vlaamse 18de eeuw als de stoere waardigheid van de Luikse traditie uit die tijd, is nog te ver af. Bij de mensurering en de intonatie werd door Jos Moors en Alain Arnols bewust een aantal wijzigingen t.o.v. originele voorbeelden aangebracht die op zich verdedigbaar zijn maar die m.i. wel hebben gemaakt dat niet echt een bepaald repertoire uit de barokperiode opti-

maal tot zijn recht komt. Het is een vaststelling dat dit bij nieuwbouwinstrumenten vaker voorkomt.

Goede diensten zal dit «Lambertus Nulens-orgel», zo genoemd naar de pastoor van de kerk, zeker binnen de liturgie kunnen bewijzen.

Jos Moors en Alain Arnols die met dit nieuw instrument wat intonatie betreft niet aan hun proefstuk waren (eersteling was de restauratie van het Clerinx-orgel in Kerniel), verrasten mij in ieder geval in positieve zin.

Datum orgelbezoek : 3 mei 1994.

Technische gegevens werden met dank ontleend aan de brochure die ter gelegenheid van de inspelings door Jos Moors op 23 mei 1993 werd gepubliceerd.

Een foto van het orgel verscheen in vorig nummer (juni 1994 - nr. 2) op blz. 74.

BIJZONDERE ORGELEVENEMENTEN

DAG VAN HET ORGEL : EERSTE LUSTRUM

De v.z.w. «Het orgel in Vlaanderen» viert op 25 september '94 zijn eerste lustrum; de vijfde uitgave van de Vlaamse «Dag van het Orgel». Vijftig organisten bespelen honderd orgels gespreid over Limburg, Brabant, Antwerpen, Oost- en West-Vlaanderen. Korte concerten worden ingeleid met toelichting over het orgel, zijn geschiedenis en zijn muziek. Dit jaar wordt extra aandacht geschonken aan de jeugd. Tevens organiseren de orgelbouwers een opendeur dag.

Met deze werking wil men de gemeenschap sensibiliseren om het orgel : als muziekinstrument te herwaarderen, als historisch instrument te beschermen en te onderhouden, in zijn liturgisch functie de geëigende plaats te geven en daarmee in te gaan tegen het gebruik van artificiële apparaten, om nog niet te spreken over de vele onwaardige muziek die vandaag menige kerkdienst ontsiert.

Inlichtingen : Het orgel in Vlaanderen v.z.w., Gulden Vlieslaan 39A, 8000 Brugge. Tel. & Fax (050) 33.33.65.

25 jaar INTERNATIONALE ORGELREEKS te VEURNE

Tijdens de voorbije kwarteeuw is een indrukwekkende lijst van voor- aanstaande organisten opgetreden als interpreet, componist en als improvisator in de St.-Walburgakerk te Veurne.

Themaconcerten kregen dit jaar een bekroning in de creatie van een monumentale orgelsymfonie van Robert Steyaert, een jubileumgeschenk van de 75-jarige componist, dat door K. D'Hooghe werd vertolkt.

Festival van Vlaanderen - Brugge

Van 29 juli tot 13 augustus 1994 hield de Brugse afdeling van het Festival van Vlaanderen zijn 31ste Festival Musica Antiqua. Hoewel in de concerten het accent lag op werk van Lassus († 1594) alsook tijdgenoten van schilder Hans Memling (n.a.v. de grote tentoonstelling te Brugge), was het - in de gewone driejaarlijkse beurtrol - eveneens een orgeljaar, en dit in de elfde editie.

De wedstrijd vond plaats op het Bach-orgel in de Sint-Gilliskerk, maar steeds vaker wordt uitgeweken naar het moderne compromis-orgel of naar een «hard»-gerestaureerd historisch orgel ter stede. Ook het concours-onderdeel «orgelpositieven» maakt gebruik van instrumentjes die amper de seriematige bouwwijze overstijgen.

Voor het solistische orgelspel ging de eerste prijs, prijs van de Vlaamse Regering naar de Amerikaan David Yearsley. Hij kreeg tevens de prijs van het publiek. Luca Antoniotti werd tweede winnaar en Roberto Menichetti ontving de derde prijs.

In de wedstrijd voor duo's op twee orgelpositieven werd de eerste prijs ex-quo toegekend; aan de winnaar van het solistisch orgelspel David Yearsley en zijn Britse partner Annette Richards, en naar het Italiaanse duo Antonio Galanti en Andrea Van-nucchi.

In de orgelwandeling op 6 augustus bleek het compromis niet ver af : naast gave historische orgels werd het publiek onderworpen aan de eentonigheid van een post-romantisch orgel (Ieper) en een instrument waar het historische weg getransformeerd is (Veurne, St.-Walburga).

Voor mij was uiteindelijk nog enkel de tentoonstelling in het Provinciaal Hof een bezoek waard, hoewel deze bijlange niet de omvang heeft van de tentoonstellingen tijdens de clavecimbeljaren of tijdens de ensemble-jaren (wat enigszins te verklaren is door het feit dat orgelbouwers zomaar niet met hun œuvre kunnen rondzeulen). Enkele originele archiefdocumenten m.b.t. het Brugse orgellevens waren tentoongesteld; de meeste ervan zijn reeds vroeger gepubliceerd, op een contract van Berger na. Het geheel werd omkaderd door een goed aanbod aan partituren, vakliteratuur en cd's.

In memoriam Godelieve Suys

Het leven van Godelieve Suys (° 24.6.1908 † 8.7.1994) overspant meer dan een halve eeuw orgelcultuur in Vlaanderen.

Zij komt uit een vooraanstaande Oostvlaamse familie van koster-organisten. «Meester Alfons» was haar vader. Hij was organist-kapelmeeester in de St.-Martinuskerk te Ronse.

Godelieve Suys heeft nog gestudeerd bij Léandre Vilain aan het Koninklijk Conservatorium te Gent en wist te vertellen over de nieuwe tijd met Flor Peeters als jong leraar.

Zij behaalde een Eerste Prijs in notenleer, harmonie, piano, kamermuziek, het Hoger Diploma orgel met grote onderscheiding en in 1939 werd zij naar Rome gestuurd door het Ministerie van Openbaar Onderwijs en de Nationale Stichting «Prinses Marie-José», t.g.v. de inhuldiging van de «Academica Belgica» in hoedanigheid van verdienstelijke leerlinge. Zij was achtereenvolgens lerares piano en notenleer aan de Stedelijke Muziekakademie te Ronse, lesgeefster Orgel aan het Kon. Muziekconservatoria te Gent en te Antwerpen en adjunct-lerares orgel aan het Kon. Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen.

Uit de oudste Schalmei-jaargangen van de veertiger jaren kunnen wij haar concerten volgen met werken van Vierne, de Malein-grau, Peeters en Dupré.

Zelf mocht ik haar in 1952 leren kennen als een zeer toegewijde en deskundige assistente, later adjunct-lerares orgel aan het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium te Antwerpen.

In de orgelcursus van Flor Peeters was zij de zorgzame, preciese en vinnige medewerkster die de vinger- en voetzettingen, de ritmiek en de techniek van de orgelstudenten op de sporen zette, Flor Peeters droeg haar zijn «Suite Modale» op en vroeg haar medewerking voor zijn «Ars Organi».

Samen met haar heb ik een artikelenreeks over het «Orgelbüchlein» van J.S. Bach geschreven.

Met haar actieve geest en alerte presentie volgde zij tot op hoge leeftijd vele concerten en examens, ook van piano en kamermuziek e.a. aan diverse conservatoria.

Wij missen voortaan deze kleine, fiere vrouw.

Wij zijn dankbaar voor haar rijk leven en bieden haar zus Cecilia en haar familie onze oprechte deelneming.

Kamiel D'Hooghe

Ter bespreking

**GORENSTEIN Nicolas : L'ORGUE POST-CLASSIQUE FRANÇAIS
Du Concert Spirituel à Cavallé-Coll.**

Ed. Chanvrelin, Paris

*Ook verkrijgbaar bij auteur : 87, Rue d'Assas 75006 Paris
120,- FF, verzendingskosten inclusief.*

Graag zouden wij het oor te luisteren leggen bij oude orgels die de hymnen van Titelouze op autentieke wijze verklanken. De instrumenten zijn evenwel gewijzigd.

Nicolas de Grigny op het orgel te Poitiers of Du Mage te Saint-Maximin geeft wel veel musiceergenot, maar ook deze instrumenten zijn niet helemaal uit de tijd van de componisten.

«L'Art du Facteur d'Orgues» van Dom Bédos verscheen in 1766 tot 1778, slechts 20 jaar voor de Franse Revolutie en verwijst naar verandering in de stijl in vergelijking met het voorafgaand «klassiek» orgeltype.

Hoewel in de Nederlanden veel aandacht wordt besteed aan de Franse orgelcultuur is er voor de meesten een tamelijk duistere periode tussen Dom Bédos en Cavallé-Coll, tussen de Grigny, Daquin en C. Franck, tussen de verfijnde ornamentiek en articulatie van d'Angelbert en de «legato absolu»-stijl van Ch. M. Widor, tussen het maken, opsmukken, ritmeren en articuleren van een basistekst en het orgelgebod van M. Dupré : «rien que les notes».

De bovenvermelde publicatie van Gorenstein wil klaarheid brengen in deze minder bekende orgelwereld. Hij verdeelt zijn boek in vier verschillende hoofdstukken. Het eerste gaat van Dom Bédos tot de Franse Revolutie. In het tweede hoofdstuk wordt het orgelgebeuren tot het einde van het keizerrijk behandeld. In het derde hoofdstuk wordt de periode van de restauratie van het koninkrijk tot Cavallé-Coll beschreven. Het sluitstuk is gewijd aan de post-klassieke tijd.

Er wordt uitvoerig ingegaan op de orgelbouw, de orgelcompositie, de orgelregistratie, de uitvoeringspraktijk, de organisten, de liturgische musiceerpraktijk en de laïciserende orgelbenadering.

Gorenstein wijst de weg van een nieuw artistiek gegeven : le Concert Spirituel. Na de «Noëls en Symphonie» komen de Italiaanse concerten, de «pastorales» en «bergeries» aan de orde. De «retour à la nature» verklankt de herderinnen van Watteau.

De zesde symfonie van L. van Beethoven reikt over de «Scène aux champs» van Berlioz tot de «Pastorale» van C. Franck.

Parallel met de contrabassen in het orkest is er nood aan de uitbouw van de 16-voetregisters in het pedaal. Het orgel wordt geïnstalleerd in een concertzaal en mede daardoor gelaïciseerd. Er ontstaan orgelconcerten. Wij leren Louis-Claude Daquin (1694-1772) niet enkel kennen als de componist van charmante «Noëls» maar ook als een vernieuwer in het gebruik van het pedaal. In Saint-Laurent (Ducastel 1685) te Parijs was er een orgel met een reusachtig pedaal van 41 toetsen. Jean-Pierre Chauvet, leerling van Daquin, was er organist. In de kathedraal van Dijon (Riepp 1745) telde het pedaal niet minder dan 37 noten. Balbastre was er organist alvorens zich te Parijs te vestigen. Hij kende er tevens de Montre 32 op het Groot Orgel. Zijn collega's Calvière, Daquin en A.L. Couperin waren eveneens vertrouwd met dit register op het hoofdwerk van de «Notre Dame» te Parijs.

Deze grootse instrumenten hebben de Franse Revolutie overleefd, werden ingeschakeld in de verklanking van patriotische liederen, in de evocatie van de «Judex Crederis» met felle effecten in Walt Disney- en Hollywood-kleuren om de veroordeling, de hellebrand en de catastrofe van de dag des oordeels te verklanken.

Guillaume Lasceux (1740-1831) beschrijft dit alles in zijn «Essai théorique et pratique sur l'art de l'orgue» (1809), waarin ook veel aandacht gegeven wordt aan de toenmalige registratiepraktijk die een boeiende brug slaat naar de toekomst. Is de typische registratie van grondstemmen met de hautbois zo Franckiaans of bestond zij reeds? Is de muziek van Franck zo nieuw of zijn er banden met zijn leraar Benoist? Is de evolutie van de orgelbouw steeds achterop op de algemene stijlrevolutie en blijft dit zo bij Cavallé-Coll? Anders gesteld, is Cavallé-Coll de geniale wegbereider van een nieuwe orgelcultuur of werd deze symfonische stijl niet voorbereid?

Gorenstein brengt een vernieuwende kijk op deze en andere vragen. Over de rol van Fétis, Hesse en Lemmens is evenwel geen woord gerept.

K.D'H.

Ars et Musica in Liturgia : HULDE AAN CASPER HONDERS, 70 jaar.

Uitgave : Kerkmuziek en Liturgie, Nederlands Instituut voor kerkmuziek.

De Hogeschool voor de Kunsten te Utrecht heeft onder de redactie van Frans Brouwer en Robin A. Leaver een huldeboek gepubliceerd naar aanleiding van de 70ste verjaardag van Professor Dr Casper Honders.

Het is een hommage aan een grensverleggende wetenschapper, een Bach-kenner, een gewaardeerd professor in liturgie aan de universiteit van Groningen, een vooraanstaand publicist en zoveel meer.

Zelf grijp ik graag met verwondering naar zijn boeken «Over Bachs schouder...», «Bachs "Orgelbüchlein" in nieuw perspectief» en «Mijn lief is mijn...».

In «A case of Liturgical Practice in Johann Sebastian Bach's Home» worden door Dr Albert Clement de vier duetten BWV 802-805 uit het derde deel van de «Clavier Uebung» behandeld. Deze moeilijk te plaatsen stukken krijgen een analyse vanuit de vorm, de retorica, de getalensymboliek, de liturgie en de huisbibliotheek van Bach, met daarin de «Geistliche Erquick-Stunden / Oder Dreyhundert Haus- und Tisch-Andachten» waaronder «Von vier süßen Dingen».

Uit dankbaarheid voor de schrijver en uit respect voor de lezer wil ik mij van verdere commentaar onthouden om het leesgenot en de ontdekkingstocht van de geïnteresseerden te vrijwaren.

«Church Music in Ireland during the Nineteenth Century» is geschreven door Frans Brouwer die «Eene eeuw van worsteling» vooropzet.

Twee bijdragen handelen over moderne kunst in de kerk. Professor Dr Philipp Harnoncourt handelt over «Gegenwartkunst im Gottesdienst in der Kirche» en Dr Regnerus Steenma stelt de vraag «Why Does The Image of Suffering Continue to Dominate in Modern Religious Art?».

De rijke tekstgebonden Schütz - en Bachklanken worden behandeld door respectievelijk Prof. Dr Andreas Marti in het artikel «Heil oder Gericht? Das Blut Christi in zwei Werken von Heinrich Schütz» en door Dr Renate Steiger in «Fallt mit Dancken, fällt mit Loben vor des Höchsten Gnaden-Thron», uit het vierde deel van het Kerstoratorium van J.S. Bach.

Naast artikels over psalmen en psalmboeken zullen heel wat organisten hun licht kunnen opsteken in het artikel van Dr Jan R. Luth «Some Data concerning Organ-accompaniment and Organ-registration in Germany during the Nineteenth Century».

Velen spelen de orgelsonaten van Mendelssohn en de orgelkoralen van Brahms. De kennis van de 19de-eeuwse orgelmuziek is evenwel meestal minder diepgaand dan deze der voorafgaande perioden. Daarom is voormeld artikel een welgekomen aanvulling op de kennis van de orgelpraktijk van kerkliedbegeleiding. De hommage aan Casper Honders is uitgegroeid tot een zeer verscheiden, rijk gedocumenteerd boek, bezield door het verheven gedachtegoed van de jubilaris.

K. D'H.

Mededelingen

Internationaal Symposium :

J.N. Lemmens, Westerlo 22 - 23.10.'94

Het comité 1000 jaar Westerlo organiseert op 22 en 23 oktober te Westerlo een internationaal symposium gewijd aan Jacobus Nicolaus Lemmens (1823-1881). De kennis over deze Kempenzoon beperkt zich meestal tot zijn rol als medestichter van het «Lemmensgesticht», zijn «Ecole d'Orgue» en de invloed op de Franse symfonische orgeltraditie. Is hij onderschat of overschat of gewoon te weinig bestudeerd? Ewald Kooiman heeft met zijn publikatie nogal wat gefixeerde gedachten in beweging gebracht. Hij is er te Westerlo niet bij.

Musici en musicologen uit België en de ons omringende landen leveren bijdragen onder de volgende titels :

Frans Holemans : Biografie van Lemmens; Joël-Marie Fauquet : La vie musicale à Paris au temps de Lemmens; Joris Verdin : Het harmonium- en pianowerk van Lemmens; Kurt Lueders : French organists ad mid-century and the 'Phénomène Lemmens'; Luc Lannoo : De Belgische orgelbouw ten tijde van Fétis; Michel Jurine : Le trio Fétis-Lemmens-Merklin; Jef Anaf : Het gregoriaans in de 19de eeuw; Hermann Busch : Die Orgel in der Deutschen Katholischen Kirchenmusik in der Mitte der 19. Jahrhunderts; Jean-Luc Perrot : Lemmens, l'œuvre d'orgue, la méthode; Ton van Eck : de leerlingen van Lemmens en de Franse symfonische orgelschool.

Het symposium wordt gehouden in de geboorteplaats van Lemmens (Zoerle-Parwijs) Westerlo (provincie Antwerpen).

Inl. : Gemeentebestuur Westerlo, Boerenkrijglaan 61, 2260 Westerlo. Fax (014) 54.11.54.

«Gregoriaans kun je leren» - Cursusjaar 1994-95

Het «Centrum gregoriaans» te Heist-op-de-Berg organiseert een cursus gregoriaans onder het motto «Gregoriaans kan je leren». De cursus richt zich naar de meest diverse groepen en personen en omvat zowel conservatoriumstudenten, dirigenten als beginners.

De benadering plaatst het gregoriaans in het geheel van recente ontdekkingen en studies die het oude gregoriaans een heel nieuw en dynamisch perspectief geven.

Cursus 1 geeft gregoriaanse notenleerbeginselen aan de beginners.

Cursus 2 geeft praktische basiskennis aan professionelen en muziekstudenten.

Cursus 3 geeft een diepere studie met seminaries en praktijksessies. Drs. Jan Bogaarts, Frans Mariman, Fred Schneyderberg, Wim Van Gerven, Ronny Plovie en Johan Dewagtere zijn de docenten.

De cursus gaat door in de oude abdij te Drongen.

Inlichtingen : Centrum gregoriaans, A. Vereeckestraat 1/12, 2200 Heist-op-de-Berg.

«Magazine de l'Orgue» 1001 edities zondag 2 oktober 1994

Jean Ferrard, de entoesiaste producer van «Magazine de l'orgue» heeft reden om fier te zijn en te feesten. 'Zijn' «Magazine» viert haar 1001 uitzending. Zes en twintig organisten uit verschillende landen geven hun medewerking aan het orgelfeest. Zij concernerend op het

Dreyman-orgel of op het positief, meubel Forceville, binnenwerk Collon, in de Museumkerk Coudenberg te Brussel, op zondag 2 oktober om 20u met rechtstreekse uitzending op RTBF, Radio 3.
Oprechte gelukwensen vanwege «Orgelkunst».

Voce et Organo

Arnaud van de Cauter is één der initiatiefnemers bij de oprichting van het franstalige «Voce et Organo» v.z.w.
Onder voormelde titel handelt een bescheiden tijdschrift in het kort over orgelbouw, orgelconcerten, plaatbesprekingen en meer algemene kerkelijke onderwerpen.
Verantwoordelijke uitgever : A. van de Cauter, Kriekenbomenstraat 67, (Rue des Merisiers), 1170 Brussel.

Asten, Smits-symposium 23-27 september 1994

In het Noord-brabantse Astén vindt op 23 en 24 september een symposium plaats dat gewijd is aan de orgelmakers Smits.
Lezingen, een excursie naar een aantal Smits-orgels in Brabant, een ronde tafel-gesprek en een tentoonstelling met niet eerder gepubliceerd materiaal wordt georganiseerd.
Een brochure over het symposium is verkrijgbaar via het secretariaat van de Stichting het Brabantse Orgel, tel. 4907-65617.

Palestrina en het gregoriaans : 8 oktober 1994

Op zaterdag 8 oktober '94 organiseert het Conservatorium van Maastricht in samenwerking met Studium Chorale een symposium over de invloed welke het gregoriaans heeft gehad op het compositorisch oeuvre van G.P. Palestrina, 100 jaar geleden gestorven.
Programma : Missa Beata Virgine, Lauda Sion Salvatorem, Regina coeli, Sicut cervus.
Leiding : Eric Hermans en Dr. A. Kurrís.
Inlichtingen : Conservatorium Maastricht, t.a.v. J. Vinck, Bonnefantén 15, 6211 KL Maastricht, Nederland.

César Franck - Concours Haarlem 18 - 22 oktober 1994

Van 18 tot en met 22 oktober e.k. zal het zevende (driejaarlijkse) César Franck-orgelconcours gehouden worden in de Kathedrale Basiliek aan de Leidsevaart in Haarlem. Het Willibrordorgel, gebouwd door de firma Adema in 1923 is met zijn vier klavieren en 77 registers geschikt voor de Franse romantische orgelmuziek en voor de muziek uit de 20ste eeuw.
De 10 deelnemers zijn geselecteerd uit 23 aanmeldingen, afkomstig uit 11 verschillende landen. Om tot een volstrekt onpartijdige afweging te komen blijven de deelnemers tijdens het concours anoniem voor de jury. Naast de drie gebruikelijke prijzen van het concours is voor het eerst dit jaar voor de beste Tournemire-speler een speciale Tournemire-prijs beschikbaar. De prijzen worden uitgereikt door Mevr. mr. E. Schmitz, de burgemeester van Haarlem.
Tijdens het concours staat een tentoonstelling opgesteld : «Pentekeningen van Henk van Homeijer, 30 orgelfronten in Nederland, België en Frankrijk, van klassiek tot romantisch».
De beide voorronden (dinsdag 18 en donderdag 20 oktober, aanvang 10u) zijn gratis toegankelijk. Het juryconcert en de finale (resp. vrijdag en zaterdag 21 en 22 oktober, aanvang 20u15) tegen toegangsprijs.

Tilburgse orgels in beeld en geluid

De gehele maand december 1994 is in de Openbare Bibliotheek Tilburg de expositie te bezichtigen van pijporgels die in bezit zijn van kerken,

kapellen en particulieren. Naast de vele foto's en materialen zijn er ook video-beelden die het orgel en de kerk ook van binnen laten zien.
De opening van deze expositie zal plaats vinden op 3 december 1994 om 14 uur in de Openbare Bibliotheek Tilburg (Koningsplein, bij het Stadhuis). Vanaf 15 uur kan men een tocht (excursie) meemaken langs verschillende orgels met daarna afsluitend een orgelconcert in de kapel van de Zusters van Liefde, Oude Dijk - Tilburg (Kloosterstraat).
Inlichtingen : Brab. Orgelklanken/Midden Brabantse Orgelkring, p.a. Oeralweg 76 - 5022 GT Tilburg - tel. (013) 43.57.62.

Portugese historische orgels : 1 - 4 december 1994

De Portugese historische orgels zullen in internationale studiedagen in het Palacio Nacional de Mafra van 1 tot 4 december 1994 door internationaal-erkende experts bestudeerd en besproken worden. Conservatie en restauratie-thema's worden behandeld door organisten, musicologen en historici.
Het programma omvat 5 punten :
1. De Portugese orgels; hun specifieke kenmerken, originele studies over deze instrumenten en geëigende muziek.
2. De Portugese Iberische orgels en de belangrijkste Europese scholen van de 16de tot de 18de eeuw.
3. Artistieke aspecten van de Portugese orgels, beschildering, sculptuur, houtsnijwerk ...
4. Restauratie van historische orgels : criteria.
5. De orgels van het Palacio Nacional te Mafra en de muzikale fondsen van de bibliotheek.
Het paleis van Mafra is één der mooiste barokgebouwen van Portugal. Naast het paleis is er een klooster en een basiliek met zes orgels.
Inlichtingen : Palacio Nacional de Mafra, 2640 Mafra. Tel. (061) 811.888.

Agenda

SEPTEMBER

vr 02	12u.45	Antwerpen, O.-L.-V.-kathedraal : Benoit Mernier.
vr 02	20u.	Sint-Niklaas, St.-Nicolaaskerk : Marina Nevskaya.
zo 04	15u.30	Ninove, abdijkerk : Gerard Gillen (Ierl.).
zo 04	18u.	Watervliet : Edward De Geest.
ma 05	19u.30	Gent, St.-Bavokathedraal : Edward De Geest m.m.v. P. Stevens, trompet.
vr 09	12u.45	Antwerpen, O.-L.-V.-kathedraal : Nico Declerck.
vr 09	20u.30	Melsele, O. L. Vrouwekerk : Stanis Deriemaeker.
zo 11	16u.	West-Cappel (N.-Fr.) : Peter Ledaine m.m.v. het Beauvarletkoor.
vr 16	12u.45	Antwerpen, O.-L.-V.-kathedraal : Jean Wolfs (Ned.).
vr 16	20u.	Wimmertingen, St.-Niklaaskerk : Bernard Focroulle m.m.v. G. de Reyghere.
vr 16	20u.	Haringe : Jean Boyer (Zw.).
za 17	20u.	Knokke, Dominikanenkerk : Rudy Vander Cruyssen m.m.v. J. Wayenberg, klarinet.
za 17	20u.30	Sinaai, St.-Catharinakerk : Willem Ceuleers.
zo 18	15u.	Antwerpen, St.-Joriskerk : Kurt Lueders (Fr.).
zo 18	15u.30	Aalst, St.-Maartenskerk : Peter Ledaine.
zo 18	16u.	O.-L.-Vrouw Lombeek : Hans Otto (D) m.m.v. R. Bloch, cello.

- vr 23 12u.45 Antwerpen, O.-L.-V.-kathedraal : Jean Rotthier.
 vr 23 20u. Gent, St.-Jozefskerk : Edward De Geest.
 vr 23 20u.30 Melsele, O.-L.-Vrouwkerk : Jozef Sluys.
 zo 25 15u.30 Aalst, St.-Maartenskerk : Kristiaan van Ingelgem.
 zo 25 16u. O.-L.-Vrouw Lombeek : Luc Ponet m.m.v. «Beaux Arts Brass Quintet».
 zo 25 16u. Floreffe, Ste Agathekerk : Norbert Petry (Fr).
 vr 30 12u.45 Antwerpen, O.-L.-V.-kathedraal : Anne Froidebise
 vr 30 20u. Sint-Niklaas, St.-Nicolaaskerk : Vierhandige orgelwerken : Joost D'hont en Ronny Plovie m.m.v. het Theresiakoor.

OKTOBER

- zo 02 15u. Antwerpen, St.-Joriskerk : P. Dinneweth.
 zo 02 16u. O.-L.-Vrouw Lombeek : Jozef Sluys m.m.v. E. Sluys,
 zo 02 18u. viool en het Gregoriaans Abdijkerk Grimbergen.
 Watervliet, historische kerk : K. Ph. Schuba (D).
 do 06 20u. Antwerpen, Kristus Koningkerk (L. Straussstraat 2020 Antwerpen) : Jan Van Mol.
 vr 07 20u.30 Melsele, Kapel van Gaverland : Stephen Taylor (NI).
 za 15 20u.30 Sinaai, St.-Catharinakerk : Willem Ceuleers m.m.v. vokale en instrumentale ensembles.
 zo 16 15u. Antwerpen, St.-Joriskerk : Wim Claeys.
 zo 16 16u. Deurle, St.-Aldegondiskerk : Eberhard Lauer
 vr 21 20u.30 Melsele, O.-L.-Vrouwkerk : Ronny Plovie.
 zo 23 20u. Gent, St.-Jozefskerk : Edward De Geest.

INTERNATIONALE ORGELWEEK BRUSSEL

- zo 23 16u. St.-Michielskathedraal : Harald Vogel (D), werken van J.S. Bach.

Thema 1994 : Romantische orgels :

- ma 24 20u.15 Dominikanenkerk (Renaissancelaan 38) : Louis Robiliard (Fr).
 di 25 12u.15 Protestantse kerk (Kon. kapel, Museumplein) : Heyko Siemens (D) m.m.v. R. De Plancke, sopraan.
 woe 26 20u.15 St.-Agathakerk (Kerkstraat, St.-Agatha-Berchem) : Jozef Sluys m.m.v. Erik Sluys, viool.
 do 27 20u.15 St.-Lambertuskerk (Heizel, Laken) : Margreet C. de Jong (NI) m.m.v. het Vocaal Ensemble Dodecachordon.
 vr 28 20u.15 St.-Michielscollege (St.-Michielslaan, Etterbeek) : Carolyn Chuster (Fr) m.m.v. het koor van de Europese School.
 za 29 ORGELNOCTURNE : St.-Jan Berchmanscollege (Ursulinenstraat 4) :
 19u. Jozef Sluys m.m.v. Manu Mellaerts, trompet.
 20u. Stanislas Deriemaeker.
 21u. Mark Stringer (UK).
 22u. Benoît Mernier.
 zo 30 16u. St.-Michielskathedraal : Bernard Lagacé (Ca) (Werken van J.S. Bach).
 za 29 20u. Velzeke, Klooster van de Grauwzusters-Penitenten : Paul Hoste.
 za 29 20u. Brugge, St.-Magdalenakerk : Peter Ledaine en het Veremanskoor : «Requiem» van Duruflé.
 zo 30 15u. Herseaux-Ballons, St. Jan-de-Doperkerk : Inhoudiging nieuw orgel : Stéphane Detournay.

Orgeltijdschriften

L'ORGUE, Revue trimestrielle publiée par l'Association des Amis de l'orgue.

Nr 229 - jan-fév-mars 1994 : A. Robert : A propos d'un manuscrit ayant appartenu à M. Balbastre, B. Van Wye : Organ Music in the Mass of the Parisian style, J.-L. Coignet : Un grand orgue dans un grand magasin (Nagoya). Nr 230 - avr-mai-juin 1994 : R. Mercadal : Le grand orgue et les organistes de la cathédrale Saint-Louis de Blois, F. Sabatier : Inauguration de l'orgue de Saint-Pierre-de-Chaillet à Paris, B. Van Wye : Organ Music in the Mass of the Parisian Rite, N. Dufourcq : Imuroviser...

LA TRIBUNE DE L'ORGUE, Revue Suisse Romande.

Jg. 46 Nr 2 - juin 1994 : G. Bovet : Les orgues au Mexique, Les orgues de Venise, E. Baechtold : De la régistration des œuvres pour orgue de C. Franck, spécialement en ce qui concerne les accouplements.

THE TRACKER, Journal of the Organ Historical Society.

Vol. 38 Nr 2 - 1994 : O. Latry : Corrections to Vierne's «Pièces de fantaisie», Pastor de Lasala & R.W. Lane : Evolution of the Grand Organ in Notre-Dame de Paris, R. Wagner : Registration Practice in France after 1920.

ARS ORGANI, Zeitschrift für das Orgelwesen, herausgegeben von der Gesellschaft der Orgelfreunde e.V.

Jg. 42 Nr 2 - juni 1994 : W. Baumgratz : Bremen - Porträt einer Orgelregion, F. Piersig : Kleine bremische Orgelkunde, M. Heinemann : Zur Orgelmusik Jos. Ahrens, A. Willscher : Impressionistische Orgelmusik in Frankreich. - 2 Neue Orgeln.

CELESTA, Tijdschrift voor Muziekinstrumentenbouw.

Jg. 8 Nr 3 - juli 1994 : L. Lannoo : Twee aspecten van de orgelbouw voor 1940.

THE DIAPASON, An International Monthly Devoted to the Organ, the Harpsichord and Church Music.

Nr 1014 - May 1994 : B.L. Leach : Bach's Organ Transcriptions (1), M. Buxton : A conversation with Thomas Murray. Nr 1015 - June 1994 : B.L. Leach : Bach's Organ Transcriptions (2), R.E. Coleberd : Pipe Organ Building at the Crossroads. Nr 1016 - Juli 1994 : H.L. Huestis : Some thoughts on reed tongue thickness, R.E. Coleberd : Pipe Organ Building : the Nineties and Beyond. Nr 1017 - August 1994 : M. Buxton : A conversation with O. Latry, J. Fesperman : Three Crucial Issues in Organ Building.

L'ORGANISTE, Organe de l'Union Wallonne des organistes.

Jg. 26 - juli 1994 : J.P. Felix : Histoire de l'Orgue de l'église St. Gertrude à Etterbeek. Une législation relative aux interventions à des orgues classés en Région flamande. Nr. 103 - sept. 1994 : L. De Vos : Les orgues de l'église de Lens-Saint-Remy, J.P. Felix : Deux buffets d'orgues hollandais en Belgique, P. Matagne : Pour une approche de Max Reger : Bâtisseur de cathédrales sonores.

HET ORGEL, uitgave van de Nederlandse Organistenvereniging.

90ste Jg. - Nr. 6 - juni 1994 : Orgels in Leeuwarden. Nr. 7-8 - juli-aug. 1994 : A. de Heer-de Jong : Gesprek met A.C. Schuurman, H-M Balz : Siegfried Reda en het Orgel, A. Riezouw & R. Smits : Over houdingsaspecten van het orgelspel.

Prullarissima... (ma non troppo)

Wij ontvingen een replek van Luc Barbé, die zich onheus behandeld voelt in Prullaria van *Orgelkunst* 1994/2.

Vooreerst weze benadrukt dat onze rubriek Prullaria de plaats is waar wij op satirische toon, liefst met wat humor, bepaalde toestanden over de hekel halen. Deze rubriek bestaat nu meer dan 10 jaar en heeft zijn vaste plaats helemaal aan de staart; bij voorkeur is de tekst niet langer dan 1 bladzijde.

Dat dit af en toe zere tenen oplevert bij de subjecten van onze vitriool is normaal; het behoort tot de geplogenheden dat reacties op dergelijk proza niet gepubliceerd worden

(Satirische bladen zoals bijv. 't Pallieterke of de rubriek «Kwaad bloed» van Knack zouden er wel mee te doen hebben indien ze alle verongelijkten een wederwoord zouden gunnen).

We hebben er geen moeite mee een uitzondering te maken voor de brief van Luc Barbé, omdat hij al bij al in een serene taal gesteld is, omdat wij een openlijke discussie over de orgelproblematiek in Vlaanderen niet uit de weg willen gaan, en omdat - en dit had de heer Barbé wel kunnen verwachten - wij hier de gelegenheid te baat kunnen nemen om een paar ballonnetjes te doorprikken.

Ninove, 7 juli 1994.

In het juni-nummer 1994 van «Orgelleven» (SIC) verscheen een artikel met als titel «Het orgel in het prullariament». Gezien ik verschillende keren in dit artikel genoemd wordt (reSIC!) en er onwaarheden in staan, wens ik hier op te reageren.

1. Ik heb de laatste tijd inderdaad verschillende parlementaire vragen inzake orgels gesteld, zowel aan ministers van de Vlaamse als de federale regering. Ik denk dat de monumentensector zeker meer aandacht van de politici verdient en deze vragen zinvol zijn.

2. Op 13 april 1994 heb ik inderdaad aan minister Sauwens gevraagd hoeveel orgels er in Vlaanderen beschermd zijn. Ik ken uiteraard het boek «Orgels in (reSIC) Vlaanderen», maar dit is ondertussen enkele jaren oud, zodat me die vraag, in tegenstelling tot wat P.R. schrijft wél zinvol lijkt. Sinds 1991 kunnen er immers beschermingen bijgekomen zijn.

3. U hebt het over de «opdrachtgevers van Barbé». Ik vind dit beledigend: net alsof ik als kamerlid zomaar vraagjes stelt (reSIC) in opdracht van. Ik heb al mijn parlementaire vragen

zelf opgesteld. Ik ben niet de spreekbuis van welke lobbygroep, vereniging of vriendenclub dan ook.

4. U stelt het voor alsof ik gevraagd heb «hoe rijk de bekwame orgelmakers in ons land geworden zijn». Ik heb dit nooit gevraagd. Dit is een vergissing.

5. U hebt het over «schoolmeester Barbé». Ik heb alle respect voor mensen die werkzaam in het onderwijs zijn. Maar in deze context klinkt dit zeer misprijzend. Dit zegt meer over de auteur dan over mij.

6. In uw laatste alinea geeft U te verstaan dat ik een compleet absurde parlementaire vraag zou gesteld hebben (het gewicht van alle Voix Céleste-pijpen in een straal van 28.7 km rond Ninove e.d.). Voor de lezers of lezeressen die zouden twijfelen: dit is «humor» van de auteur, ik heb die vraag nooit gesteld.

7. Ik begrijp echt niet waarom u me uitgesmeerd over 2 bladzijden kapittelt. Mogen politici geen vragen stellen over het beleid inzake orgels in Vlaanderen? Is een politiek en dus publiek debat over het orgelleven in Vlaanderen dan niet gewenst? Knelt daar het schoentje? Ik ben altijd bereid te luisteren naar uw argumenten om mij zo aan te vallen.

8. Ik heb in de 8 jaar dat ik met politiek bezig geweest ben honderden dossiers ingestudeerd, tal van mensen ontmoet, de meest diverse problemen leren kennen. De problematiek van de orgelwereld in Vlaanderen is echter uniek. De malaise is zeer groot. Hier wordt nauwelijks gepraat of gedialoogd, wel veel gescholden en geroddeld. Hier wordt weinig informatie uitgewisseld, laat staan geleerd. Specialisten werken naast elkaar, niet met elkaar. Zou dit na 22 jaar niet moeten eindigen? Mensen dienen uit hun ivoren toren te kruipen, vetes bij te leggen, vooroordelen te begraven, om samen, in dialoog, aandacht te besteden aan waar het werkelijk zou moeten over gaan: ons orgelpatrimonium, onze orgelkunst.

Tot slot: politici moeten uiteraard niet de artistieke opties van orgelrestauraties bepalen. Ze moeten er wel voor zorgen dat er beleidsmatig een goed kader is, dat er plaats is voor deskundig overleg, voor kwaliteit. Op dat punt is nog een lange weg af te leggen. Met mijn parlementaire initiatieven probeer ik mee de knoop te ontwarren. Ik zal, steeds bereid tot dialoog met iedereen, op de ingeslagen weg verder gaan.

Luc Barbé, parlementslid Agalev,

Ad 1. Mooi zo; maar wij hebben de eer te betwijfelen of alle vragen zinvol waren.

Ad 2. Sinds 1991 zijn er welgeteld 7 beschermingen bijgekomen. De moeilijkste weg om dat te weten te komen gaat als volgt. Vraag aan de minister; brief van de kabinetschef naar de secretaris-generaal; id. van de secretaris-generaal naar de directeur-generaal; id. dito naar de bestuursdirecteur; id. nota naar de bevoegde personeelsleden die er uren moeten aan spenderen; enz. (de terugreis wordt hier terwille van plaatsbesparing niet opgesomd).

De gemakkelijkste weg is een telefoontje naar het Bestuur Monumenten en Landschappen.

Het is net die « bezigheidsterapie voor ambtenaren » die ook in de inleidende tekst van Prullaria werd gehegeld. Tenslotte is het de belastingbetaler die al die werkuren moet ophoesten terwijl elk parlementslid : 1° gratis het Staatsblad ontvangt (waarin o.m. alle beschermingsbesluiten verschijnen), 2° in het parlement over een goed geëquipeerd secretariaat beschikt.

Ad 3. In de orgelwereld is de naam Luc Barbé onbekend. (Niet te verwarren met Eerw. H. Antoon Barbé, leraar aan het college in Lede, die weliswaar een broer is van Luc B., en ooit eens opgemerkt werd op een organistencolloquium, maar die we geenszins in deze discussie moeten betrekken).

Hoort L. Barbé de term « opdrachtgevers » niet graag, dat zijn er in elk geval « informanten » in het spel (wier identiteit wij gemakkelijk kunnen raden).

Ad 4. Dit is geen vergissing maar een welbewuste verdraaiing. De onderliggende tendens in de steeds weer opduikende vragen (- en niet door dhr. Barbé alleen -) is te suggereren dat steeds dezelfde orgelmakers aan de bak komen. Rekening gehouden met het zeer strikte systeem van aanbestedingen in ons land, zijn deze vragen tendentieus.

Ad 5. Juist, de « auteur » is ook een (deeltijdse) onderwijfsfreak.

Ad. Dit nog eens te benadrukken is eigenlijk twijfelen aan het I.Q. van onze lezers. Als heer Barbé pas in de laatste alinea nattigheid voelt, dan zegt dit meer over hem dan over de auteur.

Ad 7. Het inleidende citaat terzijde gelaten, was het gewraakte Prullaria nog geen bladzijde lang : dit is minder dan de meeste tot nu toe verschenen afleveringen.

Wie heeft de heer Barbé wijsgemaakt dat wij een « publiek debat over het orgellevens in Vlaanderen niet gewenst » vinden ? In de statuten van de v.z.w. Vlaamse Vereniging ter Bevordering van de Orgelkunst (Staatsblad van 16 april 1981) kan men bij de doelstellingen o.m. vinden « Het leggen van contacten met binnenlandse en buitenlandse orgelbouwers, deskundigen, historici, orgelisten, componisten, architecten en orgelliefhebbers ».

Ad 8. Orgelkunst heeft in de voorbije 17 jaargangen geijverd om een orgelvisie naar voor te brengen en rond deze visie mensen en gedachten samen te brengen.

Met de « 22 jaar » alludeert de heer Barbé op het Bestuur Monumenten en Landschappen (dat in 1972 opgericht werd). Orgelkunst kan noch wil hier in de plaats treden van deze overheidsdienst, die als enige bevoegd is om het beleid van de minister voor te bereiden en uit te voeren, en die wel mans genoeg is om zichzelf te verdedigen via de voorziene kanalen. Politici bejiveren gewoonlijk compromissen, in een gecompliceerd land als het onze is dit overigens bijna onvermijdelijk; in monumentenzorg zijn compromissen nefast : een monument (i.c. orgel) kan maar één keer verknoeid worden.

De redactie van « Orgelkunst » wil blijven ijveren om haar doelstellingen te realiseren, met als gevolg dat verwarrende taal en gedachten dienen uitgeklaard te worden.

De Redactie

- Verantwoordelijke uitgever : Kamiel D'Hooghe
- Voor de inhoud van de ondertekende artikels zijn alleen de auteurs verantwoordelijk
- Drukkerij Van Geertruyen - Asse